

Dr. H. Tóth István–Radek Patloka

ELEMZÉSI FELADATOK

A

MAGYAR NYELVTANI

ISMERETEK ERŐSÍTÉSÉRE

Károly Egyetem Filológiai Fakultásának Közép-európai Stúdiumok Szakcsoportja

<http://www.seminar-stredoevropskych-studii.cz>

Prága

ELEMZÉSI FELADATOK
A MAGYAR NYELVTANI
ISMERETEK ERŐSÍTÉSÉRE

Írta

DR. H. TÓTH ISTVÁN és RADEK PATLOKA

Károly Egyetem Filozófiai Fakultásának
Közép-európai Stúdiumok Szakcsoportja
Prága
<http://www.seminar-stredoevropskych-studii.cz>

Lektorálta

WESZELY ÉVA magyartanár
Pilsen

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

1. fejezet

A hangok, a betűk és helyesírásuk

2. fejezet

A szavak, a szófajok és helyesírásuk

3. fejezet

A mondatrészek, a mondatok és helyesírásuk

4. fejezet

A szövegek szerkezete, típusai, a szövegek helyesírása

5. fejezet

Irodalomjegyzék

ELŐSZÓ

Ez az elemzési gyűjtemény hangsúlyozottan egy nyelvtani feladatgyűjtemény. Egyértelműen és határozottan a *leíró magyar nyelvtani* és *helyesírási* ismereteket akarja megerősíteni *összefoglaló, fejlesztő* céllal, elsősorban nem magyar anyanyelvűek számára.

Korunkban a nyelvoktatás és a nyelvtanulás inkább nyelvhasználat-központú. Ugyanakkor szükség van a nyelvi jelenségek elemzéséhez a nyelvtani (= a grammatika) eszközök, a nyelvelemzési módszerek, eljárások ismeretére is.

Változatlanul szükséges, sőt nélkülözhetetlen az alapozó leíró nyelvtani ismeretek megtanítása és megtanulása – használatközpontúan. Ezért szerkesztettünk egybe gyakoroltató, összefoglaló és rendszerező feladatokat, lehetőleg egy-egy nyelvtani, helyesírási problémához minél többet. Így is segíteni akarjuk mindazokat, akik kiegészíteni, bővíteni akarják a meglévő magyar nyelvi, magyar nyelvészeti ismereteiket, hogy sikerebben tanulják a célnyelvet.

Azokra is gondoltunk, akik nem egyetemi szinten gyarapítják a magyar nyelvtani helyesírási tudásukat, csupán egy-egy nyelvvizsgálóhoz kerestek itt, a Közép-európai Stúdiók Szakcsoport honlapján példákat, feladatokat, tanulnivalókat.

Az újabb magyar nyelvészeti kutatások eredményei és a magyarországi nyelvtani ismeretek körében elterjedt fogalmak közül mi is az *általános* (= alanyi) és a *határozott* (= tárgyias) *ragozást* használjuk. Szakkifejezéseink között megtalálhatóak a „Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára” című tankönyv terminus technikusai.¹

Jelen elemzési gyűjteményünk elsősorban a magyar nyelvtani ismeretek megerősítéséhez nyújt segítséget, de nem hagyja figyelmen kívül a magyar helyesírást sem. A helyesírás (= ortográfia) szabályainak a pontos ismerete és alkalmazása a célnyelvvel kapcsolatos műveltség szerves része. Feltétlenül javasoljuk „A magyar helyesírás szabályai” 11. kiadásának az állandó használatát. E mellett az alapmunka mellett elengedhetetlen a helyesírás rendszeres ellenőrzésében „A magyar helyesírási szótár.”

Legyen egy állandó füzetünk, amelyben elvégezhetőek jelen elemzési gyűjteményünk feladatainak a megoldásai! Mindig úgy dolgozzunk, hogy elegendő időnk jusson a tételes, körültekintő ellenőrzésre! Ne felejtjük el: egy-egy feladatot újra és újra elővehetünk, azt ismét megoldhatjuk, de a megoldást ekkor is ellenőrizzük, hogy minél eredményesebbek lehessünk a magyar nyelvtani és a magyar helyesírási ismereteink alkalmazásában! A gondos, figyelmes javításra sohase sajnáljuk az időnket!

Abban reménykedünk, hogy itt mindenki talál magának olyan elemzési feladatokat, amelyek örömet is jelentenek, s egyben közelebb vezetik az idegen ajkúakat a magyar nyelvtan és a magyar helyesírás világához.

Sok sikert kívánunk!

A szerzők

---

¹ Radek Patloka 2009: *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára*. Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, Prága

1. fejezet

A HANGOK ÉS A BETŰK

1. Jellemezzük az alábbi magánhangzókat a következő szempontok alapján! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

a) időtartam;   b) a nyelv állása;   c) ajakműködés

a)	b)	c)	d)	e)
ó, ö, ő	á, o, ü	ú, é, a	u, i, ő	e, ó, í

2. Melyik mássalhangzóra ismerünk? Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

a) felpattanó zárhang, foghang, zöngétlen;   d) zár-réshang, fog-ínyhang, zöngés;
b) réshang, ajak-foghang, zöngés;   e) oldalsó hang, foghang, zöngés;
c) pergő hang, foghang, zöngés;   f) orrhang, ajakhang, zöngés

3. Vizsgáljuk meg a hangrend törvénye szerint a következő versnek a szavait! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

magas hangrendű/hangú	mély hangrendű/hangú	vegyes hangrendű	vegyes hangú	nem érvényesül a hangrend törvénye ezekben a szavakban
szavak				

Radnóti Miklós: *Rejtettelek*

Rejtettelek sokáig,
mint lassan ért gyümölcsét
levél közt rejti ága,
s mint téli ablak tükrén
a józan jég virága,
virulsz ki most eszemben.
S tudom már mit jelent ha
kezed hajadra lebben,
bokád kis billenését
is őrzöm már szivemben,
s bordáid szép ivét is
oly hűvösen csodálom,
mint aki megpihent már
ily lélekző csodákon.
És mégis álmaimban
gyakorta száz karom van
s mint álombeli isten
szorítlak száz karomban. (1942)

4. Elemezzük a táblázat szerint a példákat! Írjuk a példák sorszámát a megfelelő oszlopba! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

1. mutatja, 2. küldték, 3. nyelvtudás, 4. akkoriban, 5. vállal, 6. álltak, 7. kenjük, 8. játszunk, 9. vízzé, 10. aztán, 11. különben, 12. mindnyájan, 13. szánnal, 14. tudtam, 15. ellenben, 16. anyja, 17. mossál, 18. kutya, 19. mulatságot, 20. megtartották, 21. ehhez, 22. bátyja, 23. aztán, 24. többre, 25. szénpor, 26. hagyta, 27. Kossuthal, 28. igazság, 29. tartja, 30. tíz, 31. gyönggyel, 32. alját, 33. dobozt, 34. sínpár, 35. ósdi, 36. bólingat, 37. vasgerenda, 38. azonban, 39. tekinget

részleges hasonulás		teljes hasonulás		össze- olvadás	rövi- dülés	ki- esés	iga- zodás	nyúlás
a zöngéesség szerint		a képzés helye szerint						
zöngé- sülés	zöngétle- nülés	jelölt	nem jelölt					

5. Csokonai Vitéz Mihály: *Tartózkodó kérelem*

A hatalmas szerelemnek	Szemeid szép ragyogása
Megemésztő tüze bánt.	Eleven hajnali tűz,
Te lehetsz írja sebemnek,	Ajakid harmatozása
Gyönyörű kis tulipánt!	Sok ezer gondot elűz.

Teljesítsd angyali szókkal,
Szeretőd amire kért:
Ezer ambrózia csókkal
Fizetek válaszodért.

- a) Keressünk a versből az alábbi szempontoknak megfelelő magán- és mássalhangzókat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

	<i>magánhangzók</i>	
hosszú, mély		rövid, magas
– alsó nyelvállású		– alsó nyelvállású
– középső nyelvállású		– középső nyelvállású
– felső nyelvállású		– felső nyelvállású
	<i>mássalhangzók</i>	
zöngés, rövid zárhang		oldalsó hang
zöngétlen, rövid réshang		zöngétlen, rövid zár-réshang
	két ajakkal képzett orrhangzó	

- b) Jellemezzük a következő szavakban kiemelt betűket a hangértékük alapján!

tüze – gyönyörű – harmatozása

- c) Melyik magánhangzó-, illetőleg mássalhangzótörvény érvényesül ezekben a példákban?

lehetsz – szemeid – teljesítsd – csókkal – válaszodért

6. Batsányi János: *A franciaországi változásokra*

Nemzetek, országok! kik rút kelepében
Nyögtök a rabságnak kínos kötelében,
S gyászos koporsóba döntő vas-igátok
Nyakatokról eddig le nem rázhatátok;
Ti is, kiknek vérét a természet kéri,
Hív jobbágyitoknak felszentelt hóhéri,
Jertek, s hogy sorsotok előre nézzétek,
Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!

a) Keressünk a versből az alábbi szempontoknak megfelelő magán- és mássalhangzókat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

	<i>magánhangzók</i>	
rövid, mély		hosszú, magas
– alsó nyelvállású		– alsó nyelvállású
– középső nyelvállású		– középső nyelvállású
– felső nyelvállású		– felső nyelvállású
	<i>mássalhangzók</i>	
zöngétlen, rövid zárhang		pergő hang
zöngés, rövid zárhang		orrhang
	zöngétlen, gégefőben képzett réshang	

b) Jellemezzük a következő szavakban kiemelt betűket a hangértékük alapján!

kínos – hóhéri

c) Melyik magánhangzó-, illetve mássalhangzótörvény érvényesül ezekben a példákban?

kelepében – rabságnak – nézzétek

7. Vajda János: *Húsz év múlva* (Gina emlékkönyvébe)

Mint a Montblanc csucsán a jég, Minek nem árt se nap, se szél, Csöndes szívem, többé nem ég; Nem bántja újabb szenvedély.	De néha csöndes éjszakán Elálmodozva, egyedül – Mult ifjuság tündértaván Hattyúi képed fölmerül.
Körültem csillagmiriád Versenyt kacérkodik, ragyog, Fejemre szórja sugarát; Azért még föl nem olvadok.	És ekkor még szívem kigyúl, Mint hosszú téli éjjelen Montblanc örök hava, ha túl A fölkelő nap megjelen...

a) Keressünk a versből az alábbi szempontoknak megfelelő magán- és mássalhangzókat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

	<i>magánhangzók</i>	
hosszú, mély – alsó nyelvállású – középső nyelvállású – felső nyelvállású		rövid, magas – alsó nyelvállású – középső nyelvállású – felső nyelvállású
	<i>mássalhangzók</i>	
zöngétlen, rövid zárhang zöngétlen, rövid réshang		zöngétlen, rövid zár-réshang zöngés, rövid zár-réshang
	fogmederben képzett orrhangzó	

b) Jellemezzük a következő szavakban kiemelt betűket a hangértékük alapján!

körültem – *sugarát* – éjjelen

c) Melyik magánhangzó-, illetőleg mássalhangzó törvény érvényesül ezekben a példákban?

bántja – újabb szenvedély – fejemre – hattyúi – ekkor

8. Vajda János: Az üstökös

Az égen fényes üstökös; uszálya
Az ég felétől le a földre ér.
Mondják, ez ama „nagy”, melynek pályája
Egyenes; vissza hát sohase tér.

Imádja más a változékony holdat,
A kacéran keringő csillagot;
Fenséges Niobéja az égboltnak,
Lobogó gyász, én neked hódolok.

Csillagvilágok fénylő táborán át
A végtelenséggel versenyt rohan.
Forogni körbe nem tud, nem akar, hát
Örökké társtalan, boldogtalan!

Szomoru csillag, életátkom képe,
Sugár-ecset, mely festi végzetem,
Akárhová mégysz a mérhetetlen égbe,
Te mindenütt egyetlen, idegen! (...)

a) Keressünk a versből az alábbi szempontoknak megfelelő magán- és mássalhangzókat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

	<i>magánhangzók</i>	
rövid, magas – alsó nyelvállású – középső nyelvállású – felső nyelvállású		rövid, mély – alsó nyelvállású – középső nyelvállású – felső nyelvállású
	<i>mássalhangzók</i>	
zöngés, rövid zárhang zöngétlen, rövid zárhang		zöngétlen, rövid réshang hosszú oldalsó hang
	zöngétlen, hosszú zár-réshang	

b) Jellemezzük a következő szavakban kiemelt betűket a hangértékük alapján!

földre – örökké – imádja – keringő – fenséges

c) Melyik magánhangzó- és mássalhangzótörvény érvényesül ezekben a példákban?

felétől – mondják – végtelenséggel – boldogtalan – neked hódolok

9. Gyűjtsünk öt-öt példát ebbe a táblázatba! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

A magánhangzó-törvények		Példatár
mgh-harmónia (hangrend)	a) magas hangrendű	
	b) mély hangrendű	
	c) vegyes hangrendű	
illeszkedés	a) egyalakú	
	b) kétalakú	
	c) háromalakú	
hangűr (hiátus)	a) ejtéskönnyítés	
	b) hangzókivetés	
	c) a <i>h</i> ejtése	

10. Keressünk példákat a következő táblázatba ebből a versből! Gyűjtsünk saját példákat, ahová szükséges! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Ady Endre: *Intés az őrzőkhöz*

Őrzők, vigyázzatok a strázsán,
Csillag-szórók az éjszakák,
Szentjános-bogarak a kertben
Emlékek elmúlt nyarakon,
Flórenc nyarán s összekeverten,
Búcsúztató őszi Lidónak
Emlékei a hajnali
Párás, dísz-kócos tánci termen,
Történt szépek, éltek és voltak,
Kik meg nem halhatnak soha,
Őrzött elevenek és holtak,
Szívek távoli mosolya,
Reátok néz, aggódva, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.

Őrzők, vigyázzatok a strázsán,
Az Élet él és élni akar,
Nem azért adott annyi szépet,
Hogy átgázoljanak most rajta
Véres s ostoba fenések.
Oly szomorú embernek lenni
S szörnyűek az állat-hős igék
S a csillag-szóró éjszakák
Ma sem engedik feledtetni
Az ember Szépbe-szótt hitét,
S akik még vagytok őrzőn, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.

A mássalhangzó-törvények	Példatár
igazodás	
zöngésítés	
zöngétlenítés	
részleges hasonulás az ajkak működése szerint	
írásban nem jelölt teljes hasonulás	
írásban is jelölt teljes hasonulás	
összeolvadás (kölcsonös hasonulás)	
rövidülés	
kiesés	

11. Írjuk be a táblázat fejlécébe a főbb helyesírási elveket! Csoportosítsuk a szavakat a helyesírási alapelvek szerint! Karikázzuk be a szavaknak azt a részét, aminek az írását a felismert helyesírási elv magyarázza! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

1. orrszarvú, 2. legrosszabb, 3. Thököly, 4. rí, 5. mindjárt, 6. kulcsont, 7. kísér, 8. lökdös, 9. rögtön, 10. kapáljunk, 11. Rákóczi, 12. sakkal, 13. sarkkör, 14. eső, 15. fagyjon, 16. folyja, 17. pénzsóvár, 18. dereglye, 19. szíves, 20. fordul, 21. kevésbé, 22. tanmenet, 23. jobbal, 24. költség, 25. meggyes

12. Melyik helyesírási alapelvek érvényesülnek az alábbiakban? Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

1. vissza, 2. faljon, 3. köpeny, 4. odú, 5. kenyérzsák, 6. ígélet, 7. hömpölyög, 8. Zichy, 9. faggyú, 10. csúcspont, 11. látja, 12. papagáj, 13. Kossuth, 14. asszony, 15. perjefű, 16. hőmérő, 17. Eötvös, 18. szőlő, 19. kályha, 20. pottyán, 21. kisebbik, 22. ítélet, 23. Nyíregyháza, 24. ésszerű, 25. Csoóri, 26. gally, 27. körút, 28. Dessewffy, 29. szívesség, 30. bakancs

13. Pótoljuk a megfelelő időtartamú magánhangzókat!

igaz___, hossz___, ár___, szől___, Sam___, j___, esk___, ham___, s___, kap___, savany___, holl___, kocs___, fal___, baty___, Pist___, heged___, haj___, fés___, szomor___, ap___, hord___, könny___, felh___, tekn___, fi___, hatty___, bet___, gyal___, bács___, ap___, Ic___, n___, h___

14. Írjuk le az *úr, íz, tűz, út, kín, síp, hús, tíz, súly, szíj, lúd, szín, rúd, víz, szív* szavak *-as, -es, -os* toldalékos alakjait!

15. Végezzük el a mássalhangzók pótlását ezekben a közmondásokban!

- a) La__an járj, tová__ érsz!
- b) Ifjúságunkban erőn__el, vénségünkben eszün__el.
- c) Sok cse__ a követ is kivá__a.
- d) A__ig jár a korszó a kútra, míg el nem török.
- e) Me__él mélye__ a seb, a__ál tová__ marad meg a helye.
- f) Ére__ gyümölcs hamara__ hu__.

16. Írjunk egy-egy mondatot a kiegészített szavakkal!

(sz)	tü__ent	(r)	du__an	(l)	csi__agos
(ny)	fo__ad	(m)	bru__og	(j)	u__ong
(ly)	sü__ed	(p)	ko__an	(b)	zsi__ad
(ty)	kuru__ol	(r)	dö__en	(k)	nye__en
(cs)	re__en	(p)	na__al	(s)	la__an

17. Mit jelentenek ezek a szavak? Foglaljuk őket egy-egy mondatba!

fen - fenn, tol - toll, épen - éppen, szál - száll, hal - hall, had - hadd, kel - kell

18. Egészítsük ki „Az oroszlán és az egér” című mesét (fabulát)!

Alu__ az oroszlán. Egy egér végigszala__ a testén. Az oroszlán felébre__ és megraga__a. Az egér így könyörgö__ az oroszlánhoz:

– Ha te eleresztesz, jót cselekszem veled.

Nagyot nevette__ e__e az oroszlán; hogy mon__at olyant egy egér, hogy jót cselekszik vele. A__án mégis elenge__e az egeret.

Nemsokára vadászok fo__ák el az oroszlánt, és fához kötö__ék. Az egér me__a__o__a az oroszlán ordítását. Odafuto__, elrá__a a kötelet, és így szólt:

– Emlékszel, kineve__él. Nem hi__ed, hogy jót is tudok cselekedni veled. De most már lá__atod: tehet jót egy kis egér is.

19. Egészítsük ki a *j* hang megfelelő jelével az alábbi szavakat!

__egesmedve, sirá__, la__hár, __uh, seregé__, bago__, var__ú, kese__ű, ö__v, hé__a, cobo__, bor__ú, pu__ka, fogo__, gó__a, papagá__, fűr__, karva__, __aguár, harká__, se__empincsi, ma__om

20. Tegyük teljessé ezeket a közmondásokat, szólásokat, szóláshasonlatokat a *j* helyes alakjával!

- a) Egyszerű, mint a Kolumbusz to__ása.
- b) Egy év hí__án egy hete.
- c) Hogy a kecske is __óllak__ék, és a káposzta is megmarad__on.
- d) Farkast emlegetnek, mind__árt megjelenik.
- e) Sok víz lefo__t azóta a Dunán.
- f) A hó__agot sem fú__ák fel egy lélegzettel.
- g) Eltűnt, mint a tava__i hó.
- h) Fogadatlan prókátornak a__tó mögött a he__e.
- i) Ne szól__szám, nem fá__fe__em.
- j) Az u__át sem mozdítja meg.

2. fejezet

A SZÓFAJOK ÉS A SZÓALKOTÁS

1. Csoportosítsuk az alábbi példákat a következő szempontok szerint! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Tőszó	Egyszerű toldalékos szó	Összetett szó		Többszörösen összetett szó	
		toldalék nélkül	toldalékkal	toldalék nélkül	todalékkal

1. gépkocsivezető-képzésre, 2. könyv, 3. nyersanyagból, 4. autóbusz-közlekedés, 5. mezei, 6. fénykép, 7. nagymértékű, 8. sakkal, 9. étvágyú, 10. ért, 11. fiai, 12. balett-tánckar, 13. keringő, 14. itt-tartózkodásáig, 15. pillangóraj, 16. textildarab, 17. lélegzet-visszafojtva, 18. fű, 19. folyammederben, 20. alig-alig, 21. csemegeeszőlő-fajta, 22. édesapámmal, 23. dimbes-dombos, 24. selypítő, 25. ág

2. Milyenek szerkezetük szerint az alábbi gondolat szavai! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

A nyelvvédelmi szellemvédelem, embervédelem. A nyelv a humánium anyanyelve, mely csak mint emberségi kifejezés tölti be igazolóan és igazoltan szerepét. Aki nyelvet bánt, embert sért. A nyelvkorlátozás az emberség körét kisebbiti, a kultúra rádiuszát rövidíti, és a gondolatteremtést akadályozza. (Fábry Zoltán)

3. Milyen szerkezetűek az itt olvasható szöveg szavai! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Későn érkeztem. Az ismerős völgy felé menet repedt harangok jönnek elém. A parti bokrok ágai egymásba kapaszkodnak. Akár a sorsok. Errefelé mindenki ugyanarra emlékezik. A partoldalba fúrt gádorok szutykosai tudják csak, hogyan lehet észrevétlenül elfogyni. Lecsúsznak a házak a gyertyalétben. Akik egykor fehér ruhába öltözve álltak a feldíszített asztal előtt a mennyország reményével, azok most másként néznek az elnéptelenedett völgy felé. A sodrás kígyózva viszi a korhadt deszkadarabot a szomszéd faluig. Nem látni már, olyan messze van, olyan távol, mint az újraálmodott gyermekkor. Mint a hajdani falu, amely eltűnt a víz alatt. Szavakkal hiába mondom, mennyi az a messze, mert az élet és a halál között feszül a legnagyobb távolság.

(Kontra Ferenc: *Drávaszögi keresztek* – részlet)

4. Határoljuk el a szóelemeket! (szótó: 1, képző: 2, jel: 3, rag: 4) Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Például: ör|z|ő|i|nk|nek
1|2|2|2| 2 | 4

a)	b)	c)	d)	e)
tudjátok	tudnia	nézegettük	írója	tanulmányi
ismereteink	hajósok	toljátok	verssel	üdüléséig
foglalkozó	őrzőiknek	labdáimmal	váratlanul	mézzé
adandókat	pirosabbat	feketébbjeit	találkozniuk	olvashatnánk
lépcsőjéről	szánnátok	mutatványosságait	tudnod	rikoltottátok

5. Elemezzük a következő példákat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Példák	Szótó	Kötő-hang	Képző	Kötő-hang	Képző	Kötő-hang	Jel	Kötő-hang	Rag
kenyeres									
tanuló									
húsok									
hűsítő									
kalapja									
egészség									
kapkodókat									
hányadikat									
fogyasztjuk									
adtam									
vigyétek									
utazik									
partalanul									
személyének									
hatodikosokkal									

6. Bontsuk szóelemeikre az alábbi példákat! (szótó: 1, képző: 2, jel: 3, rag: 4) Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

a)	arctalan, képzelned, gonoszkodásaikat, tedd, tehetetlenség, szövegeljétek, elemzést, óráitokkal, sorsuk, ölelnem
b)	gyengéinkről, emlékezniük, dicsőséggel, számolgathattuk, dalaiikat, táplálnak, melegíteniük, múlandóság, dalodba, játékokkal
c)	fénylő, fogd, váraoznotok, lelkesítettél, sorsuk, add, vetettétek, végtelenség, hallgatnunk, add
d)	ajánlataikból, legyen, többre, néznie, vágandókkal, éghetetlen, kérted, jobbít, percig, fordulattal

7. Vizsgáljuk meg ezeket az igealakokat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Igealak	Mód	Idő	Szám, személy	Ragozás
adta volna				
olvasok				
utazzunk				
vadászni				
kérdezni fogják				
néztétek				

8. Gyűjtsünk 3-3 példát ezekhez a képletekhez! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) szótó + képző;   b) szótó + jel;   c) szótó + rag;
d) szótó + kötőhang + képző;   e) szótó + kötőhang + jel;   f) szótó + kötőhang + rag

9. Végezzük el a szóelemekre bontást! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Az elemzendő alakok	A szóalakok részei			
	szótó	képző	jel	rag
kalászat				
kocsira				
bátyjának				
újtják				
írásuknak				
egyétek				
hajózott				
szegélyig				
szabályokban				
béküljön				

10. Alkossunk 3-3 szót az alábbi szerkezeteknek megfelelően!

- a) szótó + képző + jel + jel;   b) szótó + képző + képző;   c) szótó + képző + jel;
d) szótó + képző + képző + jel;   e) szótó + jel + jel + rag;   f) szótó + képző + jel + rag

11. Vizsgáljuk meg a következő szempontok alapján az igealakokat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Igealakok	Ragozás	Szám	Személy	Idő	Mód
becsüljük					
hirdetitek					
mondják					
szeretjük					
szövöd					
áldom					
beszélni fog					
járta					
visszatérsz					
hozná					
pihenjen le					
nézd át					
szétválogatták volna					
viszek					
meg fogtok maradni					
szórtál volna					
gyűjtsa meg					

12. Bontsuk szerkezeti elemeikre a következő igealakokat! Ahol szükséges, alkalmazzuk a Ø jelet! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Igealak	Tő	Módjel	Időjel	Személyrag
őriztem				
segítenétek				
írad				
mentünk volna				
higgyétek				
nézzünk				
jöjjenek				
tereltétek volna				
igyák				
vágta				

13. Írjuk le a megfelelő igealakokat! (alanyi ragozás = *általános ragozás*, tárgyas ragozás = *határozott ragozás*) Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- esik* (alanyi ragozás, E/1. személy, múlt idő, kijelentő mód) _____
- segít* (tárgyas ragozás, T/1. személy, jelen idő, felszólító mód) _____
- hisz* (alanyi ragozás, T/2., személy, múlt idő, feltételes mód) _____
- húz* (tárgyas ragozás, E/2. személy, jövő idő, kijelentő mód) _____
- szik* (alanyi ragozás, T/3. személy, jelen idő, feltételes mód) _____
- gyűjt* (tárgyas ragozás, E/1. személy, jelen idő, kijelentő mód) _____

14. Alakítsuk át ezeket az igealakokat a következő szempontok szerint! (tárgyas = *határozott*, alanyi = *általános ragozás*)

nézünk (határozott ragozás, T/3. személy, múlt idő, feltételes mód) _____
 tanulja (általános ragozás, E/2. személy, jelen idő, felszólító mód) _____
 énekelek (határozott ragozás, T/1. személy, jövő idő, kijelentő mód) _____
 olvas (általános ragozás, T/2. személy, jelen idő, feltételes mód) _____
 viszünk (határozott ragozás, E/1. személy, jelen idő, kijelentő mód) _____
 alakítsák (általános ragozás, E/3. személy, múlt idő, kijelentő mód) _____

15. Tanulmányozzuk a táblázatban olvasható igealakokat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) Miben egyeznek meg?
 b) Többféle szabály szerint írjuk a felszólító módú alakjaikat. Melyek ezek?
 c) Alakítsuk át felszólító módúvá a következő igealakokat!

a)	b)	c)
rejt, érint, mosogat, forgat, ragaszt, kerít	hajít, kopaszt, elhalaszt, vetít, mutat, alkot	tölt, gyorsít, hallgat, fűrészt, elszalaszt, költ

16. Szerkesszünk múlt idejű igéket úgy, hogy ne változtassunk a számon és a személyen! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

elalszunk, jönnek, vigyázol, hisz, elolvasod, nyújtózom, kölcsönzöl, pótolunk, védenek, maradok, visszaviszitek, elmész, nyújtotok, küzd, kiegészítünk, küzdesz

17. Írjuk le a múlt időben ezeket az igealakokat! Csak az igeidőt változtassuk meg!

a)	b)	c)	d)	e)
hív	feszít	leforráz	súg	teszünk
tervez	vív	elfelejti	hisz	ad
vállal	véd	meglátjátok	összeszidják	mond
visz	visszatesztek	ered	megrovom	kezd
utánoz	áll	elapad	rendez	vesztek

18. Szólítsunk fel a következő igékkel! Alkalmazzuk változatosan a számot és a személyt! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

a)	arat, akaszt, bánt, ért, ereszt, fut, köt, felejt, fogyaszt, állít
b)	foszt, bocsát, bólingat, fojt, lát, nevet, hegeszt, hánt, hint, bizonyít
c)	vet, hervaszt, oszt, vallat, mulaszt, irt, fest, ment, nyújt, olt
d)	tapaszt, önt, ront, sújt, oszt, fáraszt, tart, tilt, szít, díszít

19. Alkossunk felszólító vagy tiltó mondatokat ezekkel az igékkel! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

a)	b)	c)	d)
betakarózik	fegyelmez	áldoz	hallatszik
nyes	olvas	változik	jegyez
vonz	fogószik	alkalmaz	hibázik
ráz	legelész	intéz	hoz
kúszik	úszik	érkezik	mos

20. A határozott ragozású, egyes szám 2. személyű, jelen idejű, felszólító módú igének a rövidebb és a hosszabb alakjait egyaránt használhatjuk. Igazoljuk ezt! (igető + *-d*; igető + módjel + *-d*) Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) dob, edz, rág, hagy, fúr, lök, vall, húz
 b) ken, tép, keres, játszik, pedz, végez, metsz

21. Egészítsük ki ezt a táblázatot! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

módú	felszólító módú, _____ ragozású, egyes szám _____ személyű	
	hosszabb forma	_____ forma
	tegyed	
		vedd
visz		
	egyed	
szik		
hisz		

22. Gyűjtsük ki a birtokos személyjeles főneveket! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

a)	látja, sípja, földje, kérje, szeme, öccse, sólyom, királyomat, párbaj, megállták
b)	arcukhoz, szemek, orra, barna, vágja, színeik, feketére, bajuszom, fia, lapultam
c)	uradalom, szándékát, járta volna, felfalja, káposztánkat, partod, ebédje, farkasa,
d)	átszállította, tárd ki
	terjedt, feje, gereblye, szemünk, lova, vágja, lányai, összegyűjtünk, bátyjai, sejtéd

23. Illesszünk birtokos személyjeleket az *édesanya, báty, család, nagynéni, falat* szavakhoz! Foglaljuk őket egy-egy mondatba! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

24. Melyik helyesírási alapelvek szerint írjuk ezeket a birtokos személyjeles főneveket? Szerkesszünk velük egy-egy mondatot! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) látja, sólyom, sípja, párbaj, földje, megállták, kérje, szeme, királyomat, öccse
 b) arcukhoz, szemek, orra, barna, vágja, színeik, feketére, bajuszom, fia, lapultam

25. Válaszoljunk a *Kivé, mivé...?* kérdésekre a *felőtt, liszt, szép, sajt, város, kék, levél, olyan, gyermek, amilyen* szavak ragos alakjával! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) Mivé fejlődött a falu? _____
 b) Mivé lett a csecsemő? _____
 c) Mivé vált a serdülő? _____
 d) Milyenné teszik a parkot a virágágyak? _____
 e) Milyenné lesz környezetünk? _____ óhajtjuk formálni.
 f) Mivé bomlik a rügy? _____
 g) Mivé dolgozzák fel a tejet? _____
 h) Milyenné vált a víz? _____
 i) Mivé örölték a búzát? _____

26. Alkalmazzuk a *-val, -vel* ragokat a *Balogh, Gáll, Eördögh, Thewrewk, Melegh, Vlasich, Németh, Mann, Kossuth, Pongrácz, Tóth, Kiss, Papp, Ignác, Széll* személynevekben! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

27. Egészítsük ki ezt a táblázatot a toldalékok szerint! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

főnevek	-val, -vel	tárgyrag	birtokos személyjel	birtokjel	többesjel
szín					
kút					
bagoly					
fű					
fészek					
szív					
lúd					
teher					
ifjú					

28. Töltsük ki az alábbi táblázatot a példák toldalékos alakjaival! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

főnevek	többesjel	birtokos személyjel	birtokjel	tárgyrag	-val, -vel
díj					
hús					
madár					
kő					
darázs					
dísz					
súly					
halom					
tűz					

29. Képezzünk szavakat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Alapszó	Igéből ige	Igéből névszó	Igéből igenév
él			
dolgozik			
ad			

30. Hozzunk létre új szavakat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Alapszó	Névszóból névszó	Névszóból ige	Igéből igenév
ló			
kolomp			
fütty			

31. Emeljük ki az idézetekből az összetett szavakat, azután határozzuk meg a fajtájukat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

... Az udvar

Egy kis mákszemnyit sem aludt, minden köhenésre

Öt-hat férficseléd és szintugyanannyi fehérnép

Ütköze egymáshoz, nagy volt egyszóval a hűhó!

(Fazekas Mihály)

Édesanyját félti igen-igen nagyon (...)

(Arany János)

Nem is, nem is azt a forgószelet nézi,

Mely a hamvas utat véges-végig méri. (...)

(Arany János)

Fel-feláll a farkas hátulsó lábára,
Méri éles körmét Toldi orcájára,
Csattog a fehér fog vérszopó ínyében,
S mintha szikrát hányna, csillog a holdfényen.

(Arany János)

32. Szerkesszünk helyes összetett szavakat, szerkezeteket! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

szemtől szembe, körös körül, egyes egyedül, nap süttötte, adó fizető, menny dörög,
szín dús, tere fere, sok szög, szó kettőzés

33. Alkossunk egy-egy mondatot ezeknek a szavaknak a helyes alakjával! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

per patvar, fokról fokra, drága kő, egyet ért, cserben hagy, betűről betűre, csiga biga,
dús gazdag, ki ki, mende monda

34. Keressük meg az alábbi ikerszók hiányzó tagjait ! Foglaljuk mondatokba a kiegészített alakokat!
Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

locs, csiki, csínja, lim, giz, csiri, heje, dimb, mende, dirib

35. Írjuk le helyesen ezeket a szavakat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

élet mű ki állítás

lét szám ki egészítés

nyug díj ki egészítés

nyers anyag ki használás

ki kötő pálya udvar

teher gép kocsik vezető

kátrány papír hulladék

ultra rövid hullámú

idegen szó imádat

magán kis kereskedelem

---

36. Töltsük ki ezt a táblázatot! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Példák	A kiegészített alakok	Szótagoljuk minden lehetséges helyen őket!
Hajnó__		
Ko__u__		
Szé__enyi		
Thökö__		
Rákó__i		
Kisfalud__		
Th__r__k		
__e__elényi		
Ba__ány		
Madá__		
Móri__		
Andrá__		
Damjani__		
Kazin__		
Babi__		

37. Keressük meg az ezekhez az állatnevekhez illő elő- vagy utótagokat, majd írjuk le őket hibátlanul!

medve	róka	farkas

préri, vörös, lyuk, táncoltató, éhes, verem, vadászat, les, járású, kutya, kölyök, cukor, gomba, lelkű, örvös, csapda, mosó, fog, jeges, éhes, tánc, prém, étvágyú, bocs

38. Egészítsük ki ezeket a szóláshasonlatokat!

- _____, mint az oroszlán.
- _____, mint a makk.
- _____, mint a farkas.
- _____, mint a fehér holló.
- _____, mint a róka.
- _____, mint a nyúl.
- _____, mint a bárány.
- _____, mint a lajhár.

39. Írjunk egy-egy mondatot a *sűrű, szorgalmas, súlyos* mellékneveknek az alap-, közép- és felsőfokú alakjával! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

40. Idézzük fel a számok írásával kapcsolatos tudnivalókat! Végezzük el a javításokat!

- a) nyolc, huszon négy, ezer hat száz hat, két ezer egy
- b) 1628, 32 228, 761 438, 9 135 624

41. Hogyan kell írunk a 2001, 17 322, 841 569, 2 345 678, 91 076 543 számjegyeket betűkkel?

42. Gyakoroljuk a tőszámnevek helyesírását!

- a) 21, 1241, 1526, 2000
- b) 8227, 19 634, 314 795

43. Magyarázzuk meg a következő példák írását!

21,4; 12 308; 7. osztályos; 1-gyel; 1-7. kötet; 5.-re; háromhatod; Pacsirta u. 64.-ben

44. Írjuk le betűkkel a 11, 44, 228, 2001, 12 345, 987 654, 2 864 205 számjegyeket!

45. Jegyezzük le a születésünk időpontját a keltezés valamennyi módján!

46. Mikor szokás határozott számneveket betűkkel és mikor számjegyekkel írni?

Édesapám havi keresete _____ Ft. Az osztályunkban általában van _____ hiányzó. Lakáscímünk: _____, _____ kerület _____ utca _____ szám _____ lépcsőház _____ emelet _____ ajtó. A postás _____-szor is csengetett az ajtón. A Puskás Ferenc Stadionban kb. _____ néző hallgatta a koncertet.

47. Tegyük teljessé a következő névmásokat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

me___i, valami___en, o___an, me___ora, se___i___en, e___éle, a___ora, valami___en, a___i, ugyana___al, a___éle, ugyana___i, valame___ik

48. Szerkesszünk egy-egy mondatot az *ugyanennyi, afféle, ugyanaz, emilyen, amannyi* névmásoknak a felhasználásával! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

49. Kérdezzük kérdő névmások segítségével barátunkat, barátnőnket a szabadidejével kapcsolatban!

50. Gyűjtsünk öt olyan magyar közmondást, amelyekben vonatkozó névmás található!

51. Alkossunk egy-egy mondatot a következő névutós kapcsolatokkal!

munka előtt – tegnapelőtt, a ház fölött – módfelett, órák hosszát – naphosszat, a padok közt – szemközt, szüleim iránt – toronyiránt

52. Kapcsoljuk össze az *ad* igét az *át, be, bele, el, fel, ki, le, meg, össze, rá* igekötőkkel, majd foglaljuk ezeket egy-egy mondatba!

53. Alkossunk egy-egy mondatot a következő szerkezetek hibátlan alakjával!

be be tekint, tova tova tűnő, fel fel vesszük, meg meg néz, át át lép, ki ki vesz, el el ballagsz, rá rá szóltam

54. Egészítsük ki a hiányzó *b* hang megfelelő jelével az alábbi szavakat! Foglaljuk egy-egy mondatba ezeket a határozószókat!

rásza___, távola___, odé___, gom___, se___, tá___or, lom___, do___an, vére___, egyé___, tová___, veré___, örege___, tága___, lá___, közele___, hamara___, do___, szűke___, li___a, jo___, arré___

55. Szerkesszünk főnévi igeneveket a *törekszik, olvas, fáradozik, kiterjed, kapkod* példákából! Tegyük őket egy-egy mondatba! Ne feledjük azt, hogy a főnévi igenévnek személyragozott alakja is van! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

56. Mít fejeznek ki ezek a szópárok? Alkossunk velük egy-egy mondatot! Figyeljünk arra, hogy a főnévi igenévnek személyragozott alakja is van!

bekeni – bekenni, feni – fenni, megüzeni – megüzenni, kipiheni – kipihenni, ráun – ráunni

57. Töltsük ki ezt a táblázatot a *bizonyít, árad, dagad, rendez, gondoz, aszal, döcög, terít, olvas, ad* igék felhasználásával! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Folyamatos	Befejezett	Beálló
melléknévi igenevek		

58. Emeljük ki az alábbi mondatokból az igeneveket! Csoportosítsuk őket! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) Itt élned, halnod kell. (*Vörösmarty Mihály*)
- b) A tölgyek alatt szeretek pihenni. (*Arany János*)
- c) Megállék a kanyargó Tiszánál. (*Petőfi Sándor*)

- d) Már vénülő kezemmel fogom meg a kezedet. (Ady Endre)
 e) Nem szól a harsogó haris a fű közül. (Petőfi Sándor)
 f) A tűnő ifjúsággal messze mennek az örömök. (Juhász Gyula)
 g) Megfogyva bár, de törve nem,
 Él nemzet e hazán. (Vörösmarty Mihály)
 h) (...) lelkemben száz hősi élet maradt
 Magam maradván. (Ady Endre)
 i) A szeptemberi bágyadt búcsúzónál
 Szeme színére visszarévedek. (Juhász Gyula)
 j) S az ónszín égből, a halk éjszakában
 táncolva, zengve és zenélve lágyan
 fehér rózsákként hull alá a hó. (Kosztolányi Dezső)
 k) Úgy tudtok szaladni, úgy elgázolnátok
 Azt a cudar népet, csak felé futnátok! (Arany János)
 l) Addig pedig, testvér, amíg álljuk, álljuk,
 Kuruc életünket megállván csináljuk (...) (Ady Endre)

Főnévi igenév		Melléknévi igenév			Határozói igenév	
ragtalan	személy- ragozott	folyamatos	befejezett	beálló	régies	köznyelvi

59. Képezzünk befejezett melléknévi igeneveket! Fűzzük egybe őket a megfelelő alappal! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

varr, szervez, művel, nyit,
 felszabadul, köt, behuny,
 előad, kimond, fizet, főz,
 töm, olvas, áll, ad, aszal

szem, nép, ember, szó, víz, könyv,
 vers, kukorica, munkás, gyümölcs,
 ruha, csipke, liba

60. Az író, tüzelő, metélt, sült, megtanulandó, kelendő melléknévi igenevek melléknevek is és főnevek is lehetnek. Foglaljuk őket mondatokba úgy, hogy az egyikben főnévi, a másikban melléknévi jelentésben álljanak! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

61. Javítsuk ki a hibákat!

Tedd a többihez, ha már le lesz írva a tied is! Be van az én szűröm ujjá kötve. A zár fel van törve. A vers föl lett olvasva. A hajó ki van kötve. Ez a jegy már le van járva. Meg leszel mondva!

62. Tömörítsük a következő kijelentéseket úgy, hogy határozói igeneveket használjunk! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Séta közben vidáman füttyörészett. _____

A bajsza alatt beszélt, mérgesen, alig érthetően. _____

Úgy szaladt, hogy közben hangosan lihegett. _____

Úgy ment a járdán, hogy közben tántorgott. _____

63. Tanulmányozzuk át a következő idézeteket s figyeljük meg az indulatszavak helyesírását! Írjuk is le a példákat tollbamondás után!

a) Ó, költő, tisztán élj te most! (*Radnóti Miklós*)

b) Brummog a böggő, jaj, de furcsa hang! (*Juhász Gyula*)

c) Gyi, te fakó, gyi, te szürke, gyi, két lábam, fussatok! (*Petőfi sándor*)

d) Nono! Kár volt eldobni a buzogányt! (*Benedek Elek*)

e) Ejnye! Ilyen szégyent hoz a fejemre! (*Szép Ernő*)

f) Hohó! Megállj, kocsis! (*Mikszáth Kálmán*)

g) Tyú! Az apád! No, megállj, kutya! (*Gárdonyi Géza*)

h) Ejh, dönts a tóké, ne siránkozz! (*József Attila*)

64. Gyűjtsünk öt-öt földrajzi nevet!

tájegység	hegység	sziget	tó	félsziget	tenger

65. Keressünk öt-öt földrajzi nevet!

ország	város	utca	híd	folyó	öböl

66. Gyűjtsünk öt-öt magyarországi példát!

Szemponatok	Példák
tiszántúli város	
dunántúli megye	
észak-magyarországi folyó	
hegység	
hegy	
tó	

dombság	
út, utca, köz, sor, tér	
híd	
sziget	

67. Gyűjtsünk öt-öt több szóból álló tulajdonnevet! Írjuk le ezek *-i* képzős alakját is!

Szemponatok	Tulajdonnevek	Az előzőek melléknévi alakjai
minisztérium neve		
színház neve		
napilap címe		
folyóirat címe		
könyv címe		

68. Írjuk le a következő tulajdonnevek *-i*, illetve *-s* képzős származékait!

Bács-Kiskun megye, Légy jó mindhalálig, Észak-Magyarország, Erzsébet híd, Babits, Hármashatár-hegy, Felső-Tisza-vidék, Ady, Kund vezér park, Móricz

69. Keressünk ebbe a táblázatba öt-öt példát! Írjuk le ezek *-i* képzős származékát!

Szemponatok	Tulajdonnevek	Melléknévi alakok
különírt elemekből álló		
kötőjellel összekapcsolt elemekből álló		

70. Töltsük ki öt-öt példával ezt a táblázatot!

Szemponatok	Földrajzi nevek	Melléknévi alakok
földrészek neve		
domborzati formák, vizek, szigetek, partok neve		
országok, államok neve		

megyék neve		
városok, községek neve		
kerületek megnevezése		
dűlők, utcák, utak, terek, közök, sorok, hidak neve		

71. Gyűjtsünk legalább öt-öt személynevet! Képezzünk belőlük mellékneveket!

Szemponatok	Személynevek	Melléknévi alakok
egyszerű szó		
nagy kezdőbetűs elemekből álló különírt név		

72. Válasszunk tíz intézménynevet! Írjuk le ezeket helyesen, majd szerkesszünk belőlük mellékneveket!

Szemponat	Intézménynevek	Melléknévi alakok
több tagú (több szóból álló) különírt vagy kötőjellel kapcsolt alkotóeleműek		

73. Gyűjtsünk öt-öt címet! Szerkesszünk belőlük mellékneveket!

Szemponatok	Címek neve	Melléknévi alakok
hírlapok (újságok, folyóiratok) címe		
könyvek címe		
versek címe		

74. Írjuk le *-i* képzős alakban ezeket a tulajdonneveket!

- a) Helsinki _____
- b) Kistelek _____
- c) Bélapátfalva _____
- d) Ercsi _____
- e) Kiskunfélegyháza _____

75. Fűzzünk *-i* képzőt a következő elnevezésekhez!

Illatfelhő Kereskedelmi Részvénytársaság _____
 Jövőkép Ifjúsági Alapítvány _____
 Rudas fürdő _____
 Kaposvári Csiky Gergely Színház _____
 Duna—Dráva Nemzeti Park _____
 Szabó Ervin Könyvtár _____
 Gemenci Tájvédelmi Körzet _____
 Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár _____
 Perényi Zsigmond Baráti Társaság _____
 Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó _____

76. Foglaljuk egy-egy mondatba az alábbiakban található hibás példák kijavított alakjait!

Bibó István Gimnázium, Kazinci Verseny, Zenei Világnap, szent Ferenc rend,
 Kincskereső, Szekszárd vidéke, Gáldi-Uzonyi-szótár, Húsvét, Szemere kormány,
 Deák-párt, Magyar Köztársaság érdemrend, Bakony hegység, Eötvös Loránd-
 emlékérmes

77. Gyűjtsünk a táblázatba öt-öt európai földrajzi nevet!

Felszíni formák	Példák
alföld	
dombság	
hegység	
medence	
szoros	
folyó	
tó	
tenger	
félsziget	
sziget	

78. Írjuk le ezeknek az intézményneveknek az -i képzős változatát!

- a) Balassi Intézet, Coop Élelmiszer Áruház, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, Magyar Iparművészeti Egyetem
- b) IKEA Lakberendezési Áruház, Országos Széchényi Könyvtár, Hágai Nemzetközi Bíróság, Csiky Gergely Színház, Magyar Állami Földtani Intézet
- c) Metro Kereskedelmi Áruház, Ferencvárosi Torna Club, Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem, Konkoly Observatórium, Móricz Zsigmond Színház

79. Igazoljuk egy-egy mondattal ezeknek az alakpároknak a jelentése közötti különbséget!

evezősök – evezősek, daruk – darvak, felelősök – felelősek

80. Mi a különbség az *emberé – emberré, öregé – öreggé, bölcsé – bölccsé, egyé – eggyé* szópárok tagjainak a jelentése között? Helyezzük ezeket a szavakat egy-egy mondatba! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

81. Értjük ezeknek a szópároknak a jelentését? Foglaljuk őket mondatba! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) rendel – renddel;   b) lábal – lábbal;   c) gépel – géppel;   d) követel – követtel

82. Bizonyítsuk, hogy ismerjük a szavak világát! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) Állapítsuk meg, hogy milyen szerkezetűek ezek a szavak!
- b) Mondjuk meg, hogy melyik szófaji csoportokba illeszthetőek az alábbiak!

a)	irkafirkál, hóvirágos, valamilyen, puffog, jobb, madárlátta, patak, folyó, bujdosik, egy, csicsereg
b)	favágó, korom, megütötte, rica, törőke, zakatol, búbárat, lemezjátszóval, cammog, kortyol, vár
c)	sír-rí, gyárkéményéből, fúz, övéi, zajong, nyávog, hatodik, disznó, sertés, ceruzahegyezővel, fúr-farag
d)	adásvétellel, kötöttüket, durran, véres, valaki, írólapokat, nevetget, terve, árván, izeg-mozog
e)	néha-néha, rágógumit, negyvened, fogyasztja, körte, lomha, kréta, izgul, kormánykerékre, incifinci

83. Hogyan kell írunk a következő szavaknak és kifejezéseknek a helyes rövidítéseit?

délelőtt	_____	körülbelül	_____
és a többi	_____	milliméter	_____
hektoliter	_____	deciliter	_____
Budapest	_____	forint	_____
igazgatóhelyettes	_____	északkelet	_____
délután	_____	című	_____
földszint	_____	özvegy	_____
doktor	_____	időszámításunk előtt	_____
televízió	_____	8. évfolyamos tanuló	_____
időszámításunk szerint	_____	általános iskola	_____

84. Írjuk le a *Bp.*, *Ft*, *P. H.*, *DNy*, *FTC*, *i. m.*, *B. ú. é. k.*, *vö.*, *stb.*, *kg*, *dr.* rövidítések teljes alakját!

85. Válasszuk el helyesen a *diadal*, *áruiból*, *fiatal*, *könyveitek*, *hiába* szavakat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

86. Válasszuk el a következőket! *gyaur*, *ablakáig*, *kiált*, *házaik*, *leány* Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

87. Melyik mássalhangzóra figyelünk elválasztáskor? Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) kosár, apámé, magyar, kavicsok, tányér, vizes
- b) erkély, kertig, asztal, pénzért, morzsa, talpas, tarisznya, foszlány, tölgyes
- c) istráng, nyolckor, lajstrom, partra, ostrom, rendben, sakkban, tollból, rosszra

88. Hogyan választjuk el a szavakat, ha kettőzött a mássalhangzó? Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) fillér, emberrel, jobbá, kettő, vízzé, tettel, hittem, sakkal
- b) mennyi, ággyal, gallyal, össze, szabállyá, poggyász, könnyek, meggyet, rosszall (ige)

89. Mi lesz a *-dz* és *-dzs* mássalhangzókkal elválasztáskor? Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

brindza, bandzsál, eddzük, findzsa, madzag, pedzi, peddze, hodzsa, lopóddzék, briddzsel (főnév)

90. Válasszuk el ezeket az összetett szavakat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) csakis, éppúgy, rendőr, vasút, tűzoltó, felad, szétesik, megüt;
- b) béketárgyalás, egyszeregy, kisasszony, rozsszalma, tölgyerdő, záporosó, legalább, legeslegelső

91. Hogyan választhatjuk el a *szennyvíztelep, farkasétvágyal, tehergépkocsira, felaprózódik, megalakul, szétesett* többszótagos összetételeket? Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

92. Válasszuk el a következő tulajdonneveket! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) Vörösmartyótól, Babitsért, Schillerig, Tolsztoznak, Kiskunhalason, Munkácsra;
- b) Meggyes, Berettyó, Kisújszállás, Nagyistók, Kiskunfélegyháza, Visegrád, Volgograd, Czuczorék, Véghgel, Széll-lel, Eördöghé, Pálffy

93. Bontsuk szótagokra az alábbi példákat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

tábla, tintás, kényes, edzés, hosszú, bojtjuk, hallás, peddzétek, ízlel, pöttyös, gólya, székkal, végigér, bankból, halak, könyvben, borul, vágat, könyvön, bakancs, gallyas, teát, findzsában, ujjal, anya, dinnye, megüt, krémes

94. A csodaszarvas történetét idézi ez az olvasmány. Egészítsük ki a szöveget a *j* és az *ly* helyes alakjával!

Ötven-ötven ___ó vitézzel üldözte Hunor és Magyar a csodaszarvast. A gyönyörű állat hol eltűnt, hol feltűnt a cser___és zöld ga___ai között, folyók part___án, mé___ völgyekben. A vitézek két ra___a nem ___utott o___ közel a vadhoz, hogy rá___a lőhettek volna í___ukból, noha szép pe___lovaik versenyt repültek a tollas nyílvesszőkkel.

Így értek a Meotisi-tenger te___el-mézzel fo___ó föld___ére. A vitézeknek megtetszett a szép tá___, a bu___a fű, me___en ma___d kövér nyá___akat nevelhetnek. Mivel amúgyis ba___ban voltak, hogy merre is keressék a sarvast, letelepedtek ezen a he___en.

Egy é___el bá___os dalt hallottak. Dúl kirá___leányai táncoltak az erdei tisztáson. He___, de megfá___dult a vitézek szíve a se___telmes énekszótól! Hiába bú___t előlük a megbo___gatott leánycsapat az erdőbe, a vitézek elrabolták őket.

3. fejezet

A MONDATRÉSZEK, A MONDATOK ÉS HELYESÍRÁSUK

1. Minősítsük ezeket a mondatokat a táblázatban adott szempontok szerint!

A példamondatok	A mondat		
	a beszélő szándéka szerint	a szerkezete szerint	a logikai minősége szerint
Az Ér nagy, álmos, furcsa árok. (<i>Ady Endre</i>)			
Zengjétek ma Alit helyette! (<i>Arany János</i>)			
Eljött a csend. (<i>Petőfi Sándor</i>)			
Hallottad-e hírét a híres Szebennek? (<i>Ismeretlen szerző</i>)			
Ó, bár fedezné még sötét A hajnal csillag-üstökét! (<i>Arany János</i>)			
Addig éljen, míg a honnak él! (<i>Vörösmarty Mihály</i>)			
A zene szól, a nóta alszik. (<i>Juhász Gyula</i>)			
Mint komor bikáé, olyan a járása. (<i>Arany János</i>)			
Ó, megvan-e még az az otthon? (<i>Radnóti Miklós</i>)			
Hullámszik a Balaton vize. (<i>Ismeretlen szerző</i>)			
Tán csodállak, ámde nem szeretlek... (<i>Petőfi Sándor</i>)			
Csak ne volna rajtam ennyi súlyos fegyver! (<i>Arany János</i>)			
Hej, mostan puszta ám igazán a puszta! (<i>Petőfi Sándor</i>)			
Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! (<i>Kölcsey Ferenc</i>)			
Mi lesz, hogyha Dózsa György kósza népe/Rettenetes, nagy dühvel özönöl? (<i>Ady Endre</i>)			
Se nem erős, se nem gyenge, nem kicsi, nem nagy, nem sánta, nem begyes... (<i>Móricz Zsigmond</i>)			
(...) minden embernek örködni kell a világ rendje felett, mert a becsület azt kívánja. (<i>Tamási Áron</i>)			

Tanulmányozzuk az előbbi példákat a szerkezet szempontjai alapján!

A mondatok osztályozása szerkezetük szerint			
egyszerű	tagolt		
	<i>minimális</i>	–	<i>bővített</i>
	tagolatlan		
	<i>kijezőeszközei</i>	<i>szerkesztetlen</i>	<i>szerkesztett</i>
	mondatszó		
	frazeológiai egység		
	megszólítás		
	parancs		
határsáv			
összetett	alárendelő	<i>mondatrészkifejtő</i>	
		<i>nem mondatrészkifejtő</i>	
		<i>sajátos jelentéstartalmú</i>	
	mellérendelő	<i>kapcsolatos</i>	
		<i>ellentétes</i>	
		<i>választó</i>	
		<i>következtető</i>	
		<i>magyarázó</i>	

2. Nevezzük meg a következő mondatokban az állítmány fajtáját és az állítmányt kifejező szófajt!

- a) Kis furulyám szomorúfűz ága. (Petőfi Sándor)
- b) Fáradt vagy (...) (Radnóti Miklós)
- c) Nincs a télnek rossz gyümölcse. (Közmondás)
- d) A láng elborította a tetőt. (Gárdonyi Géza)
- e) Hamarosan tavasz lesz? (Köznyelv)
- f) Jön a tömeg! (József Attila)
- g) Toldi György nagy úr volt. (Arany János)
- h) Bátyám katona lesz. (Köznyelv)
- i) Minden olyan csendes, tündéri. (Vajda János)
- j) Ihaj, a Földünk hogy forog! (József Attila)
- k) A szorzás számtani alpművelet. (Köznyelv)
- l) Tanú legyen... (Czuczor Gergely)
- m) A legszebb gyümölcs körül rajzik a legtöbb darázs. (Közmondás)
- n) Magyar volt... (Juhász Gyula)
- o) Magyarország köztársaság (Köznyelv)
- p) De nyüzsgő s áradó vagy bennem (...) (Radnóti Miklós)
- q) Hatalmas orvos az idő. (Közmondás)
- r) Fiaim, csak énekeljete! (Tompa Mihály)
- s) Megismerni a kanászt cifra járásáról, (...) (Ismeretlen szerző)
- t) Ajtó előtt hasal egy kiszolgált kutya, (...) (Arany János)
- u) Hej, mostan pusztá ám igazán a pusztá! (Petőfi Sándor)
- v) Járt utat a járatlanért el ne hagyd! (Közmondás)
- w) Tusa nélkül csatát nem nyerünk. (József Attila)
- x) Hárman sem bírnátok súlyos buzogányát, (...) (Arany János)
- y) Sors, nyiss nekem tért, (...) (Petőfi Sándor)
- z) Nincsen rózsza tövis nélkül. (Közmondás)

3. Emeljük ki ezekből a mondatokból az alanyt! Határozzuk meg az alany fajtáját és az azt kifejező szófajt!

- a) Megölte valaki magát. (*Petőfi Sándor*)
- b) Valaki kopogott. (*Köznyelv*)
- c) Ki-ki a maga háza előtt söpörjön! (*Közmondás*)
- d) Ne lépj a fűre! (*Köznyelv*)
- e) Lement a nap a maga járásán. (*Ismeretlen szerző*)
- f) Senki sem lehet bíró a maga ügyében. (*Közmondás*)
- g) A zöld a remény színe. (*Köznyelv*)
- h) Jóból is megárt a sok. (*Közmondás*)
- i) Megítél a világ. (*Arany János*)
- j) Mindenki saját sorsának kovácsa. (*Közmondás*)
- k) Ezeket bizony én vágattam az erdőn (...) (*Fazekas Mihály*)
- l) Fehérlik a határ. (*Köznyelv*)
- m) Ne ugorj ott, ahol árok nincs! (*Közmondás*)
- n) Vágom a fát hűvös halomba, (...) (*József Attila*)
- o) Tévedni emberi dolog. (*Közmondás*)
- p) Derült égből nem szokott esni. (*Közmondás*)
- q) Hullámzó vetés közt bűvöcskázik a fűrj. (*Arany János*)
- r) Anyám szájából édes volt az étel. (*József Attila*)

4. Fogalmazzunk az iskolai élettel kapcsolatban olyan mondatokat, amelyekben határozatlan alanyok vannak!

5. Gyűjtsünk a Nap mozgásával és a napszak alakulásával kapcsolatos alanytalan mondatokat!

6. Szerkesszünk olyan mondatokat, melyekben az állítmány azt fejezi ki, hogy az alany egy csoportnak a tagja!

7. Alkossunk olyan mondatokat, amelyekben az állítmány valamilyen tulajdonságot, minőséget állapít meg az alanyról!

8. Írjunk mondatokat a táblázat figyelembe vételével!

Állítmány	Alany		
	határozott	határozatlan	általános
megszokhatja			
tudja			
helytáll			
sündörög			
közeleg			

9. Keressünk általános alanyú közmondásokat!

10. Gyűjtsünk olyan magyar közmondásokat, amelyekben az alany nincs külön szóval megnevezve!
11. Mondjuk meg, hogy milyen állítmányok és alanyok vannak ezekben az idézetekben! Határozzuk meg a kifejezőeszközeiket is! (Az idézetek Ady Endrétől valók.)
a) Magyarország dús ország volt, Van termése, kincse, vadja, De amit a bús nép szerzett, Víg uraság zsebre rakja.	b) Ez az ország mindnyájunké, Hol bilincset urak vernek, Háborúra készüljön föl Minden sápadt munkás-gyermek.
12. Emeljük ki az alábbi mondatokból az alanyi-állítmányi szerkezetet! Magyarázzuk meg az alany és az állítmány egyeztetésének a szabályait!
- a) Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok ismét közös ürrepülést hajtott végre.
b) A lappok Európa északi részén élő nyelvrokonunk.
c) Ő és én egy csoportban leszünk.
d) Te és ők külön együtttest alkottok.
e) Fű, fa, virág alszik régen.
f) A hulladékgyűjtésben Jakab és barátai kitettek magukért.
g) Az erdő és a rétek őszi díszbe öltöztek.
13. Írjuk le a mondatok zárójelbe tett állítmányát az egyeztetés szabályainak megfelelően!
- a) Európa-szerte új vízierőművek és atomerőművek (*létesült*) az elmúlt évtizedekben.
b) Az arany, az ezüst és a platina (*nemesfém*).
c) A Budapesti Gázművek állandó ügyeletet (*tart*).
d) A szkíták igen harcias nép (*volt*).
e) A tér, az utcák esti fényben (*úszik*).
f) A füzetek meg a könyv ott (*van*) az íróasztalon.
g) A pingvinek a Déli-sarkon (*él*).
h) Arany György és Megyeri Sára féltő gonddal (*nevel*) idős korukban született fiukat.
14. Keressük meg a tárgyat az alábbi mondatokban! Határozzuk meg a tárgy fajtáját és az azt kifejező szófajt!
- a) Mindenik mond néki nyájasat vagy szépet. (*Arany János*)
b) Győzelemből várják a királyt. (*Vörösmarty Mihály*)
c) A bátrakat segíti a szerencse. (*Közmondás*)
d) A kapu közt hevenyében ötvent vágnak rá (...) (*Fazekas Mihály*)
e) Azt vegye hat el valaki tőlem! (*Arany János*)
f) Selymit a barka
már kitakarta, (...) (*Áprily Lajos*)
g) Sokat mondott Jancsi megeredt nyelvével. (*Petőfi Sándor*)
h) Tót a bemutatkozás és az üdvözlések után mentegőzni próbált. (*Örkény István*)
i) Nem tud még egy szál fára találni. (*Fazekas Mihály*)
j) Addig üsd a vasat, míg meleg! (*Közmondás*)
k) Dagassz gázlángnál kenyeret, (...) (*József Attila*)
l) Látni szeretné azt Matyi (...) (*Fazekas Mihály*)

- m) Akasszátok föl a királyokat! (*Petőfi Sándor*)
- n) Eljárok egy táncot. (*Köznyelv*)
- o) Hoppot mond itt, ott meg amott a rengeteg erdő. (*Fazekas Mihály*)
- p) Kertem nárciszokkal
Végig ültetéd (...) (*Csokonai Vitéz Mihály*)
- q) Az úriember megmondta a nevét és előkelő állását. (*Nagy Lajos*)
- r) Az alkonyat, a merengő festő fest:
Violára a lemenő felhőket
S a szürke fákra vérző aranyat ken, (...) (*Juhász Gyula*)
- s) A vizet csak lopni lehet tőle. (*Sütő András*)
- t) A szájukat szerettem volna látni,
langyos állukat, (...) (*Nemes Nagy Ágnes*)
- u) Ki becéz falban megeredt
hajakat, verőereket? (*Nagy László*)
- v) Viszik az utat és a tájat,
a fázó krumpliföldeket, (...) (*Pilinszky János*)
- w) Kár volt annak árát a csapszéken hagyni. (*Arany János*)
- x) Vár felajzott nyílra gyors vadat (...) (*Vörösmarty Mihály*)

15. Mondjunk olyan mondatokat, amelyekben tárgy áll az *áll, bújjik, él, fut, hal, jár, kiáll, leül* tárgyatlan igék mellett! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

16. Melyik szólásokban fordul elő a következő szavak tárgyragos alakja? Írjuk le, majd értelmezzük a szólásokat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

április, bank, boka, csízió, fenék, fejsze, gesztenye, guba, kerék, lándzsa, nóta, pálca, por, réz, rongy, rövidebb, szíj, tengely, ujj

17. Keressük meg ebben a versszakban az állítmányt, az alanyt és a tárgyat! Nevezzük meg a kifejezőeszközeit is!

Ábrándozás az élet megrontója,
Mely kancsalul, festett egekbe néz.
Csak a szerénynek nem hoz vágya kint.
A bírhatót ne add el álompénzen. (*Vörösmarty Mihály*)

18. Emeljük ki aláhúzással az állítmányt, az alanyt és a tárgyat az alábbi szólásokban, közmondásokban! Határozzuk meg a kifejezőeszközeit! Készítsünk ágrajzot az egyes mondatokhoz, majd a tárgy jeléhez írjunk *i*, vagy *e* betűt annak megfelelően, hogy irány- vagy eredménytárgy szerepelt-e a közmondásban!

- a) Nem volt üveges az apád!
- b) Az ígéret senkit se szegényít meg.
- c) Adj a bankot.
- d) Ó szekeret vasáért, vén asszonyt pénzéért el ne vedd!
- e) Nagy követ dob a kútba.

- f) Sok szakács elsózza a levest.
- g) Járt utat a járatlanért el hagyj!
- h) Árnyékaért becsüljük a vén fát.
- i) Mindenki a saját bőrét viszi a vásárra.
- j) Ki korán kel, aranyat lel.

19. Kapcsoljuk össze a megfelelő igei állítmányt a hozzátartozó tárgyragos szóval! Írjunk az így kapott szintagmákkal egy-egy mondatot!

a)	b)
bajt, kudarcot, példát, győzelmet, pálcát, szemet, sulykot, csütörtököt, bakot, kosarat, rövidebbet, szűrét, orrát	mutat, ló, mond, huny, tör, vall, okoz, arat, felhúzza, kiteszik, elveti, húzza, kap

20. Állítsuk párba az a) oszlopban olvasható közmondásokat, szólásokat a b) oszlopban levő szavaknak a tárgyragos alakjaival! Végezzük el a szükséges kiegészítéseket is! Írjuk le a helyes mondatokat!

a)	b)
Madarat tolláról, ...	szálka
Ki korán kel, ...	kása
Más szemében meglátja a ...	kevés
Kerülgeti, mint macska ...	ember
Aki sokat ...	csomó
Nyugtával dicsérd ...	arany
Kákán is ...	nap

21. Alkossunk mondatokat a következő tárgyias szókapcsolatokkal!

a)	b)
számot, búcsút, helyet, tört, vállat, áldozatot, győzelmet, dicsőséget, szégyent, kudarcot, erőt, bátorságot, csel, hasznot, példát	hajt, merít, állít, mutat, ad, foglal, vet, vall, von, arat, tart, vesz, hoz

22. Az állítmány, a tárgy és a főnévi igenév kapcsolata

- a) Szerkesszünk olyan mondatokat, amelyeknek az állítmánya az *akar, szeret, tud, óhajt, mer/merészel, szokik* ige valamelyik alakja, s ehhez főnévi igenévvel kifejezett tárgy kapcsolódik. Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!
- b) Vizsgáljuk meg, hogy a fenti mondatok közül melyekben lehet a főnévi igenévvel kifejezett tárgyat újabb tárggyal bővíteni!

23. Gyakoroljuk az igekötő és a tárgy kapcsolatának az elemzését!

- a) Az igekötő néha tárgyassá teszi a tárgyatlan igét. Bizonyítsuk ezt a *meg* igekötővel s ezekkel az igékkel! Állapítsuk meg, hogy melyik tárgyatlan ige lesz így tárgyassá! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

ég, fekszik, fullad, halad, harcol, hasad, inog, koplal, pihen, romlik, száll, ül

- b) Foglaljuk az előbbi igekötős igéket egy-egy olyan mondatba, amelyben az állítmányhoz tárgy is kapcsolódik!

24. Ismerjük fel a határozó fajtáját és az azt kifejező szófajt!

- a) (...) éber fák füleltek nesztelen. (*Áprily Lajos*)
b) Roskadóféliben van a ház. (*Petőfi Sándor*)
c) Anyjának minden jót kíván. (*Fazekas Mihály*)
d) Alkonyatkor ím eltűnik. (*Arany János*)
e) Ha látsz száraz kórót szélvésztől kergetve, (...) (*Petőfi Sándor*)
f) Túl a Tiszán van egy csikós nyájastul. (*Ismeretlen szerző*)
g) A fiatal Csetneky halálsápadtan kapkod ki a zsebéből egy papírlapot. (*Móricz Zsigmond*)
h) Száll a felhő nyugatra. (*Petőfi Sándor*)
i) Fejük fáj a vasalástól. (*József Attila*)
j) Nincsen rózsza tövis nélkül. (*Közmondás*)
k) Ezen a napon volt a szavazás a jobbágyság felszabadításáért. (*Móricz Zsigmond*)
l) Tetszett a tűzről pattant sihedernek az alku. (*Fazekas Mihály*)
m) Hóval söpörték be a szelek az utat. (*Petőfi Sándor*)
n) Túl a Tiszán van egy csikós nyájastul. (*Ismeretlen szerző*)
o) Igézve álltam, soká, csöndesen, (...) (*Tóth Árpád*)
p) Ősz Peterdi ösmer vendégére (...) (*Vörösmarty Mihály*)
q) Menjetek a piacra sírni! (*Babits Mihály*)
r) Tenger virág nyílik tarkán körülötte, (...) (*Petőfi Sándor*)
s) ... És fölrohan lóhalálában
Csokonai Vitéz Mihály. (*Petőfi Sándor*)
t) Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza! (*Fazekas Mihály*)
u) A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez, (...) (*Petőfi Sándor*)
v) Fenn lakozva a magas Budában
Leltek engem Mátyás udvarában. (*Vörösmarty Mihály*)
w) Lovas vágatát át a riadt csöndön. (*Kosztolányi Dezső*)
x) Ég a napmelegtől a kopár szik sarja. (*Arany János*)
y) Egész úton – hazafelé –
Azon gondolkodám, (...) (*Petőfi Sándor*)
z) Előttünk már hamvassá vált az út (...) (*Tóth Árpád*)

25. Nevezzük meg a jelzőfajtákat és az azokat kifejező szófajokat is!

- a) A sűrű erdő fáin ezernyi madár fészkel. (*Köznyelv*)
b) Dunának, Oltnak egy a hangja. (*Ady Endre*)

- c) Fekszel az ágyon s nézed félsötét
betegszobád meszelt mennyezetét. *(Babits Mihály)*
- d) Elszállott már a madár a hervadt őszi tájról. *(Köznyelv)*
- e) Tánc kezdődik, fürge, pörge. *(Arany János)*
- f) Születésem napját nem tudom. *(Nagy László)*
- g) Veszek neki csizmát, pirosat. *(Ismeretlen szerző)*
- h) Pipacsot éget a kövér határra
A lángoló magyar nyár tűzvarázsa. *(Juhász Gyula)*
- i) Éljen hát a hős vezér magzatja! *(Vörösmarty Mihály)*
- j) Gyere hát elaludni az esték hosszú szakálla alá; (...) *(Radnóti Miklós)*
- k) Harminckét éves lettem én – (...) *(József Attila)*
- l) Adok érte jó forintot, százat! *(Arany János)*
- m) (...) Titkok illata
Fénylett hajadan s béke égi csendje, (...) *(Tóth Árpád)*
- n) Az első három krajcárt még maga meglelte az anyám. *(Móricz Zsigmond)*
- o) (...) S parancsot ad
Király, rettenetest, (...) *(Arany János)*
- p) A csárdánál törpe nyárfaerdő
Sárgul a királydinnyés homokban. *(Petőfi Sándor)*
- q) (...) ballvélla-tájt egy teljes élet minden izma fájt. *(Nemes Nagy Ágnes)*
- r) Fut Bécs felé Jellasics, a gyáva. *(Petőfi Sándor)*
- s) A rakodópart alsó kövén ültem. *(József Attila)*
- t) Az írás nem beszámoló a világ megoldott tájairól, (...) *(Pilinszky János)*
- u) Az üres ablakrámaikon át édes akácillatot hordott be egy-egy buzgó budai szellőcske.
(Déry Tibor)
- v) (...) az összemorzsolódott jég finom törmeléke vastagon felgyűlt a táblák karimáján.
(Illyés Gyula)
- w) (...) nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyerekkorom világa. *(Radnóti Miklós)*
- x) Húsztendőm hatalom, (...) *(József Attila)*
- y) (...) embergyümölcsös erdők sikolyát
kifáradt visszhangok hömpölyögtetik
szivemre, (...) *(Szabó Lőrinc)*
- z) (...) a döglött sínekre üvöltő, tüzes lokomotívokat lökünk, (...) *(Kassák Lajos)*

26. Határozzuk meg az alábbi mondatok kiemelt mondatrészeit és a kifejezőeszközeit is!

- a) Az elefánt **az ormányával** szívta fel a vizet.
- b) A szomszéd kútjára járunk **vízért**.
- c) Finom **ízű** a birs.
- d) **Vígan** siklott az **árbocos** hajó.
- e) Szeretnék **gólt rúgni**.
- f) **Matyi** elballagott **húszt libájával** a döbrögi **vásárra**.
- g) **Tavaszt felé** a gazda kiment a határba.
- h) Alaposan **megrakodva** tert vissza az erdőből.
- i) A **Szentendre-sziget** homokját **megkötötte** a növényzet.
- j) Elindult a betyár **megkeresni** a lovát.
- k) A matrózok hozzáláttak a hajótest **átvizsgálásához**.
- l) Lúdas Matyi a falu leglustább **sihederje volt**.
- m) Asztalt foglaltunk **a vendégek számára**.

27. Döntsük el, hogy melyik népdalsorban van hely- vagy időhatározós szerkezet! Írjuk a példa jelzőbetűjét a táblázat megfelelő rovatába! Állapítsuk meg a határozó kifejezőeszközét is!

Helyhatározó	Időhatározó

- a) Este óta szól a muzsika.
 b) Ősszel érik, babám, a fekete szőlő.
 c) Most szép lenni katonának!
 d) Édesanyám, kedves anyám, menjen az erdőbe!
 e) Fújdogál a szellő magyar hazám felől.
 f) Elmennék én tihozzátok egy este.
 g) Ott főzik a jó paprikást.
 h) Oda vágyik az én szívem párostul.
 i) Tied leszek koporsóm bezártáig.
 j) Visszajön a fecskemadár tavaszra.
 k) Zöld erdőben, zöld mezőben sétálgat egy páva.
28. Pótoljuk a hiányzó határozóragokat az alábbi szó szerkezetekben, majd alkossunk velük mondatokat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

erdő... megyek; erdő... voltam; erdő... jártunk; város... lakik; elindult a város...; gyár... dolgozik; hivatják az iskolá...; pincébe... tárolják; leviszi a pincé...

29. Foglaljuk mondatba módhatározókként ezeket a szavakat, szerkezeteket!

sebbel-lobbal, ímmel-ámmal, akaratlanul, siránkozva, kívánsága szerint, tévesen, egyúttal, egyhangúlag, másképp, gyalogszerrel, véletlenül, szívvel-lélekkel, tudta nélkül

30. Szerkesszünk olyan mondatokat, amelyekben fokhatározókként szerepelnek a következők!

egészen, várakozáson alul/felül, részben, alig, kissé, nagymértékben, rendkívül, mindinkább, szokatlanul, jelentősen, jóval

31. Lássuk el a zárójelben levő szavakat megfelelő határozóragokkal vagy névutókkal, és foglaljuk őket okhatározókként mondatba!

- a) Mindenki örült a szép (*siker*).
 b) A nagy (*szárazság*) elhervadtak a virágok.
 c) Kornélt (*fegyelmetlenség*) eltiltották a versenytől.
 d) Ivett egészen elsápadt az (*izgalom*).
 e) A beteg gyermek arca csak úgy tüzelt a (*láz*).
 f) A kiéhezett farkasok összemarakodtak a (*zsákmány*).

32. Javítsuk ki a nyelvhelyességi hibákat!

- a) Az édesanyák mindent elkövetnek gyermekük felgyógyulása miatt.
- b) A járművek az út javítása végett kerülő úton közlekednek.
- c) A palantákat a gyorsabb növekedés miatt öntözzük.
- d) Nagypám öregsége végett ment nyugdíjba.
- e) A szántóterület növelése miatt csapolják le a mocsarakat.

33. Foglaljuk mondatba eszközhatározókként az alábbi szavakat és szókapcsolatokat!

a barátom révén, olvasás útján, általad, velünk, a túravezető által, edzés útján, énvelem

34. Szerkesszünk mondatpárokat *mivelünk, virággal, tiveletek, bátyjával, énvelem, kalapáccsal* szavakkal! Az egyikben eszköz-, a másikban társhatározóként szerepeljenek ezek a szavak!

35. Csoportosítsuk a példákat! A cselekvés, történés, létezés módját, vagy az alany, illetőleg a tárgy állapotát, esetleg helyzetét határozzák meg?

Módhatározó	Állapothatározó

- a) Erdő nincsen zöld ág nélkül,
Nincsen madár párja nélkül. (*Ismeretlen szerző*)
- b) Vályúnál az ökrök szomjasan delelnek. (*Arany János*)
- c) A kötelességét ő jól megtanulta. (*Petőfi Sándor*)
- d) Nyitva áll az ajtó; a tüzelő fénye
Oly hívogatólag süt ki a sövényre. (*Arany János*)
- e) (...) S asztag-városban pirosan
Mordul az égre a láng. (*Ady Endre*)
- f) Otthagyanak engemet összetiporva! (*Petőfi Sándor*)
- g) Mi szétáradtunk úzhetetlenül, (...) (*Ady Endre*)
- h) Csak én ülök ébren, (...) (*Radnóti Miklós*)
- i) Fényét a sötétség hirtelen elnyelé. (*Petőfi Sándor*)
- j) És futva futnak dúvadak riadtan. (*Juhász Gyula*)
- k) Mit ér csak ekképp szólni? (*Petőfi Sándor*)
- l) Széchenyi nyugodtan ment a klub termébe. (*Móricz Zsigmond*)

36. Lássuk el a megfelelő toldalékokkal az alábbi szavakat, majd foglaljuk őket mondatba! Mondjuk meg: mód- vagy állapothatározók-e?

érett, lázas, virág nélkül, nyers, mezítláb, fáradt, izgatott, ázott, beteg

37. Alakítsuk eredethatározókká a zárójelben levő szavakat, majd írjuk le az így kapott mondatokat!

- a) A cukor (*répa*) vagy (*nád*) készül.
- b) A növények (*mag*) fejlődnek.
- c) A jég is (*víz*) van.
- d) (*Szikra*) lobban föl a láng.
- e) A fecske (*sár*), a gólya pedig (*gally*) készíti a fészket.
- f) Nagyon sok verset tudok könyv nélkül (*Petőfi*) és (*Arany*).

38. Szerkesszünk mondatokat, amelyekben az eredményhatározót a következő, párba állítható kifejezések valamelyike tölti be! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

- a) barát, piros, vér, hamu, por;
- b) süt, válik, fogad, tör, változik

39. Csoportosítsuk aszerint az idézeteket, hogy eredet- vagy eredményhatározót tartalmaznak!

Eredethatározó	Eredményhatározó

- a) Vágom a fát hűvös halomba. (*József Attila*)
- b) Marcsa néni gyermekéül fogadta a kis árvát. (*Veres Péter*)
- c) Egy csillagból is jöhet hajnal. (*Ady Endre*)
- d) Vér nem válik vízzé. (*Szólás*)

40. Állapítsuk meg, hogy az itt olvasható idézetekben milyen fajtájú határozó van!

Idézetek	Határozófajták
Náadorispán látja Toldit a nagy fával, (...) (<i>Arany János</i>)	
Megállék a kanyargó Tizánál, (...) (<i>Petőfi Sándor</i>)	
Kidőlt a fa mandulástól, (...) (<i>Ismeretlen szerző</i>)	
Uraságnak fagy a szőlő, (...) (<i>József Attila</i>)	
A szögletkőhöz támasztá fejét. (<i>Petőfi Sándor</i>)	
Hej, pedig üresen, vagy félig rakottan, Nagy szénás szekerek álldogálnak ottan. (<i>Arany János</i>)	
Erdő nincsen zöld ág nélkül, (...) (<i>Ismeretlen szerző</i>)	
Ősz Peterdi ösmer vendégére, (...) (<i>Vörösmarty Mihály</i>)	
Harcoltam én a hazáért, (...) (<i>Ismeretlen szerző</i>)	
Két deci fröccsel becsüljük magunk. (<i>József Attila</i>)	
S mintha most ocsúdnék forró-hideg lázból, Tántorogva ment ki az apai házból. (<i>Arany János</i>)	
Hidegtől folynak könnyei, (...) (<i>Petőfi Sándor</i>)	
Mondd meg ezt, jó Bence, az édesanyámnak, Gyászba borult mostan csillaga fiának. (<i>Arany János</i>)	
Nincs ott kinn a juhnyáj méla kolompjával, (...) (<i>Petőfi Sándor</i>)	
Kár volt annak árát a csapszéken hagyni, (...) (<i>Arany János</i>)	

Így élünk majd boldogan A mulatságoknak. <i>(Petőfi Sándor)</i>	
Aztán meg ki áll jót, hogy reám ne törne, S elvett birtokáért öcsém meg ne ölne. <i>(Arany János)</i>	

41. Foglaljuk mondatba az alábbi szókapcsolatokat! Melyik határozóra ismerünk?

gyönyörködik a könyvben, elégedett a tollal, torony iránt megy, füttyül a világra, töpreng a mondottakon, vágyik a szeretetre, gratulál a sikeréhez, érdeklődik a művészetek iránt, bízik a sikerben, gondol a holnapra, segít a rászorulón, hajlandó valamire, vét a szabályok ellen

42. Pótoljuk a hiányzó határozóragot, illetőleg névutót, majd alkossunk mondatokat!

dicséret... részesül; neheztel a barátja...; gondolkodik a megoldás...; ragaszkodik a szabályok...; óvakodik a hízelgők...; kezeskedik a barátja...; belefárad a gyaloglás...; utána néz az idézet... érdeklődik a tudományok ...; felmentették a vád ...; szembenéz a nehézségek...; érdeklődik az egészsége...

43. A következő mondatokban melyik mondatrész bővítménye a határozó? Ez a határozó melyik körülményt határozza meg? Melyik kifejezőeszközt alkalmazta a költő!

- a) Tápé alatt halkán forog a malom. *(Juhász Gyula)*
- b) Sosem volt ennél jobb gondviselésem. *(Petőfi Sándor)*
- c) Minden más táján a világnak
Szent dalnok lett volna belőle. *(Ady Endre)*
- d) Csüggedten álltam sokszor félúton. *(Juhász Gyula)*
- e) A Fénynek földi hang még nem felelt. *(Tóth Árpád)*
- f) S a rózsakoszorús ifjak, leányok
Rettenve néznek egy fekete párra. *(Ady Endre)*
- g) Gyenge létemre így vagyok erős. *(József Attila)*
- h) Előttünk már hamvassá vált az út. *(Tóth Árpád)*
- i) Kilenc perccel nyolc óra múlt. *(Radnóti Miklós)*

44. Írjunk egy-egy olyan mondatot, amelyben a következő szavak, illetőleg szókapcsolatok a szokásos vonzataikkal együtt szerepelnek!

álmodik, bánkódik, dönt, felügyel, hasonlít, lándzsát tör, nevet, törekszik, tudomása van, vitatkozik

45. Elemezzük az állítmány, az alany, a tárgy és a határozók szempontjából ezeket a szólásokat, közmondásokat! Készítsük el a mondatrészek összefüggését kifejező ágrajzokat is!

- a) Ég a keze alatt a munka.
- b) Sok kéz hamar kész.
- c) A kákán is csomót keres.
- d) Elmehetsz Kukutyinba zabot hegyezni.

- e) A jóllakott macska nem fogja meg az egeret.
- f) Emberére akad.
- g) Gyémántot csak gyémánttal lehet csiszolni.
- h) Nem jó az urakkal egy tálból cseresznyézni.
- i) Árnyékáért becsülik a vén fát.
- j) Nem kell a bátornak biztatás.
- k) Benne van a csávában.
- l) Keresve sem találna jobbat.
- m) Hamar munka ritkán jó.
- n) Nem viszi el szárazon.
- o) Bottal ütheti a nyomát.
- p) Aranyhidat épít valakinek.
- q) Láttam én már karón varjút!
- r) Kopog a szeme az éhségtől.
- s) Több is veszett Mohácsnál!
- t) Hencidától Boncidáig folyt a sárga lé.
- u) Lakva ismeri meg egymást az ember.
- v) Ki-ki a maga háza előtt söpörjön!
- w) Harapófogóval sem lehet semmit sem kihúzni belőle.
- x) Nem viszi el szárazon!

46. Döntsük el, hogy ezekben a példákban melyik jelzők fordulnak elő!

Idézetek	Jelzőfajták
Both bajnok hol van, szegény? (Arany János)	
Szürke haja lebben az égen, (...) (József Attila)	
Nagy uraknak vára fénylik. (Juhász Gyula)	
Szívét nem bántá még nyila szerelemnek. (Arany János)	
Lehunnya sok szemét a ház, (...) (József Attila)	
Szárnyim növének, s átröpültem A levegőt, a végtelent. (Petőfi Sándor)	
Kelenföld táján, a hídon a zengő Hajnalban vágat a vad gyorsvonat. (Juhász Gyula)	
Sertés testét, az undokot én // Simogattam. (Ady Endre)	
A város peremén sivít e dal. (József Attila)	
Nemzetemnek vagyok katonája. (Arany János)	
A rakodópart alsó kövén ültem. (József Attila)	
Nyihog, kapál, rúg, vág Toldi paripája. (Arany János)	
Tanulj dalt a zengő vihartól, (...) (Vörösmarty Mihály)	
Zöld föld felett, kék ég alatt a Hangos pacsirta fütyörész. (Petőfi Sándor)	
Odalenn a mély vadonban, // A csalános iharosban. (Vajda János)	
S égtek lelkemben kis rőzse-dalok: füstöse, furcsák, búsak, bíborak, (...) (Ady Endre)	
Fönn, fönn a fagy baltája villog, (...) (József Attila)	
Vett is, amit kívánt: paizst, szépet, nagyot, (...) (Arany János)	
Ha férfi vagy légy férfi, Erős, bátor, szilárd, (...) (Petőfi Sándor)	

47. Emeljük ki a jelzős szerkezeteket ezekből a dalsorokból!

- a) Tizenhárom fodor van a szoknyámon.
- b) Ezt a kislányt nem az anyja nevelte.
- c) Gerencséri utca végig piros rózsa.
- d) Töltik a nagy erdő útját.
- e) Megírtam a bús levelet
Egy ragyogó csillag mellett.

48. Rendszerezzük ezeket az idézeteket a jelzőfajtáknak megfelelően!

Minőségjelző	Mennyiségjelző	Értelmező (jelző)	Birtokos jelző

- a) Both bajnok hol van, szegény? (Arany János)
- b) Az én apámnál nincs jobb ember, (...) (Ady Endre)
- c) Biztatgatja két hú igavonó társát (...) (Arany János)
- d) A vadász ül hosszú, méla lesben,
Vár felajzott nyílra gyors vadat. (Vörösmarty Mihály)
- e) Apám szájából szép volt az igaz. (József Attila)
- f) Ezer öltre vagyok ideleln a föld ölében. (Petőfi Sándor)
- g) Ki tudná... elbeszélni a vért, sebet mind... (Babits Mihály)
- h) Toldinak a szíve hajlott a kérésen, (...) (Arany János)
- i) Hol van ő, a nyájas ösmeretlen? (Vörösmarty Mihály)
- j) Bajban van a messze város. (Ady Endre)
- k) Nemzetemnek vagyok katonája! (Arany János)
- l) Ez a város születésem helye, (...) (Petőfi Sándor)
- m) Egymásra néz a sok vitéz, (...) (Arany János)

49. Határozzuk meg a lehető legpontosabban, hogy mi a kiemelt mondatrész ezekben a Petőfi-verscímekekben! Mondjuk meg azt is, melyik kifejezőeszközökre ismertünk!

- a) Az **én** mátkám
- b) A **XIX.** század költői
- c) Sors, nyiss **nekem** tért...
- d) Kakasszóra a hajnal **ébred**
- e) **Egy** gondolat bánt engemet...
- f) **Gyors** a madár, **gyors** a szélvész
- g) Ha férfi vagy, **légy** férfi...
- h) **Itt** van az ősz, **itt** van újra...
- i) Költő **lenni** vagy **nem lenni**
- j) Az **elhagyott** zászló
- k) Hány hét **a világ**?

50. Végezzük el az alábbi egy mondat egységnyi mondat egészek (= 1 meME) elemzését a minta segítségével! Nevezzük meg a mondatrészeket, az azokat kifejező eszközöket, továbbá a hangrendjüket is!

- a) Hazánk, Magyarország egyik hatalmas erdeje a Bükk hegységben csodálható meg.
- b) A hegyi levegő valósággal szédíti az Alföldről érkezett utazót.
- c) Beljebb, a sűrűben orkánok által kidöntött fatörzsek özönét látjuk.
- d) Némelyik vén tölgyfa már porrá korhadt ott a sűrűben.
- e) Az erdő szélén óriási, szürke törzsű, büszke bükkfa áll.
- f) Több őz most tör elő az erdő védelmet nyújtó rejtekéből.
- g) Veszélyt sejtő ősi ösztöne miatt villámgyorsan eltűnik szemünk elől az őzcorda.
- h) Pompás látvány fogadja itt, az erdő övezte tájon az örvendező turistát.

1 meME	Mondatrész	Szófaj	Hangrend
Dávid			
egy			
bagoly			
kitöméséről			
írt			
dolgozatot			
tanárának.			

51. Milyen nyelvi-logikai viszony van a következő mellérendelő összetett mondatoknak a mondat egységei (= tagmondatai) között?

- a) Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek. (*Karinthy Frigyes*)
- b) A halom gyomrából sós patak fakadt, s kereste útját kanyarogva az aljban. (*Cseres Tibor*)
- c) Szomorúak és elkeseredettek voltunk, de nem panaszkodtunk egymásnak. (*Bartis Ferenc*)
- d) Ülj egy sarokba, vagy állj félre (...) (*Kosztolányi Dezső*)
- e) De az ellenség megfáradt az átkelésben, és így könnyű dolog volt lassítani a nyomulását. (*Kós Károly*)
- f) A szolgánét kellemesen lepte meg a legyalult padló, a kifestett ablakok, ebéd után a teljes csönd, de zavarta őt Zsófi szolgálatkészsége mélyén a zárkózottság. (*Németh László*)
- g) Természetes életet élt, ezért ért meg ilyen tiszteletre méltó magas életkort. (*Kemény János*)
- h) Akkor érkeztek a vár alá a királyoknak a Duna-Tisza közéről fogadott katonái, s Vecelin úr sisakosan, páncélosan mustrálta őket kinn a mezőn. (*Kós Károly*)
- i) Még egy órája volt a veszprémi vonat indulásáig, tehát kényelmesen lépkedett az átforrósodott úttesten. (*Örkény István*)

52. Milyen tartalmi és logikai viszony van az alábbi összetett mondatok mondategységei (= tagmondatai) között?

- a) S rá te vagy legméltóbb, tehát neked adom. (Arany János)
- b) Mi ne győznénk? hisz Bem a vezérünk. (Petőfi Sándor)
- c) Toldi Lőrincnének most van-é a torja?
Vagy menyegzőjének hozta így a sorja? (Arany János)
- d) Néhány lépésnyire az úttól csillog egy kis tó, szélén sötétzöld káka és világoszöld sás, mellette bíbicek nyargalásznak búbos fejekkel. (Petőfi Sándor)
- e) Így vesződék Miklós nyers, haragos búban,
De van drága dolog otthon Nagyfaluban. (Arany János)
- f) Te jól tudod, a költő sose lódít. (József Attila)
- g) Ki gyermeket nevel, az a hon iránt szent kötelességet teljesít. (Kölcsey Ferenc)
- h) Rossz-hajlamaidat ne fojtsd el, hanem csiszold jóvá őket. (Weöres Sándor)
- i) A teherpályaudvaron
úgy lapultam a fa tövéhez,
mint egy darab csönd; (József Attila)
- j) Zsebeim üres, ennél fogva üres az én hasam is. (Petőfi Sándor)
- k) Ahol pedig nő a veszély, közeledik a megmentő. (Hölderlin)
- l) Amit szívedbe rejtész,
szemednek tárd ki azt, (...) (József Attila)
- m) (...) amit szemeddel sejtész,
szíveddel várd ki azt. (József Attila)
- n) Akinek arca nem áraszt fényt, abból sose lesz csillag. (Blake)
- o) Az embernek vagy jónak kell lennie, vagy a jót utánoznia kell. (Démokritosz)
- p) Rab vagy, amíg a szíved lázad; (József Attila)
- q) Ki tud várni, az sokat tud. (Kölcsey Ferenc)
- r) Gyöngye fuvallat a tóba zilál,
fények gyöngysora lebben. (Weöres Sándor)
- s) Nem érzem én, csak értem aggodalmad. (József Attila)
- t) Fejére szól, ki szót emel. (Arany János)
- u) Tudnunk kell, hogy a szenvedés az elkövetett tettekben rejtőzik. (Tagpo Lhajde)
- v) Szél játszik a patakkal,
én meg a te hajaddal. (Weöres Sándor)
- w) Aki önmagát legyőzi, erős. (Lao-ce)
- x) A nők mosolya elfelejteti, hogy a tavasz rövid. (Li Tai To)
- y) (...) s mi borzadva kérdezzük, mi lesz még (...) (József Attila)
- z) A gonosz, értelmetlen, szégyentelen, alacsonyrendű élet nem rossz élet, hanem hosszadalmas meghalás. (Démokritosz)

53. Állapítsuk meg, hogy az alá- vagy a mellérendelő összetett mondatnak melyik fajtái fordulnak elő ezekben a verssorokban! (Az idézetek Petőfi Sándortól valók.)

- a) Fölnevelem szegényt, hisz úgyszincs gyermekem.
- b) A rendbe szedett nép ugyancsak megállott,
Amint megrohanták a magyar huszárok.
- c) S akként cselekedett, amint megfogadta.
- d) Éj van-e, vagy szemem világa veszett ki?
- e) Felelnem kelle – hát az
Írást abban hagyám.

- f) Tudom, sokat koplaltál...
- g) Gyönyörűséges volt, amit ekkor látott.
- h) Meg is állt, hogy körülnézze a világot.
- i) Öreg volt a halász, térdig ért szakála.
- j) A nyelv mozog, s a kéz pihen.

54. Elemezzük a kijelölt példamondatot! Mutassunk rá a beszélő szándékára, a mondat szerkezetére és a mondat logikai minőségére! Jelöljük a mondatrészeket a tanult módon! Ábrázoljuk a mondatrészek közötti összefüggést ágrajzzal!

- a) Lóránt boldogan köszöntötte a régi barátját.
- b) Balázs újult erővel szervezte a fogadást.
- c) Igaz-e, hogy a Bajkál-tó növényvilágát szeretné kutatni Zsigmond?
- d) Tamás ne a gáti, hanem a fornosi nagyvőfély lakodalomverseit értékelje!
- e) Nem győzni ment Kata tegnap Budapestre?
- f) Megszületett a család hetedik unokája, Lacika!
- g) Lelkesen készültünk Zsókéval arra, hogy elutazunk Vlagyivosztokba.
- h) Az ungvári egyetemisták nem ismerhették meg István terveit.
- i) Moszkvában nem az októberi napok hoztak vidámságot Dávidnak.

55. Készítsünk ágrajzot az alábbi köznyelvi mondatok mondategységei, vagy csonkamondatai viszonyról!

- a) Megkaptátok ti is meghívót, remélem.
- b) Vidd vissza a könyvet, s egyúttal hozd el az enyém!
- c) Ha újra elénekelték a tanult dalt, kedvük szerint változtattak rajta a falusi emberek.
- d) Mariannal együtt mentünk a könyvtárba, tudniillik találkoztunk a téren.
- e) A vendégek jól érezték magukat, sokáig maradtak.
- f) A detektívregény olyan játék, amelyet a szerző és az olvasó együtt játszik.
- g) A levegő páratartalma növekszik, ezért a légnyomás csökken.
- i) Mi, emberek rablónak, kártevőnek tartjuk a rókákat, ők pedig ügyesnek önmagukat.
- j) Akár meg lehet javítani, akár így marad, újat most nem vehetünk.

56. Ismerjük fel a következő példák mondategységei, illetőleg csonkamondatai közötti logikai, szerkezeti viszonyt! Ábrázoljuk az összefüggéseket!

- a) Ahogy eltátotta, úgy maradt az álla. (*Arany János*)
- b) Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza. (*Ismeretlen szerző*)
- c) Azzal álla bosszút, hogy csak fel sem vette. (*Arany János*)
- d) A barátság nemcsak a boldogságot aranyozza be még ragyogóbban, hanem a bajokat is elviselhetőbbé teszi. (*Cicero*)
- e) Azért van jogom engedelmességet követelni, mert ésszerűek a parancsaim. (*Antoine de Saint-Exupéry*)
- f) Aktákba írják, miről álmodoztam... (*József Attila*)
- g) A foltos gyöngyszemet ki lehet csiszolni, és visszakaphatja eredeti fényét, de a könnyelműen kiejtett szónak nincs orvossága. (*Si King*)
- h) Akik úton járnak, azoknak vezetőül szolgálnak a csillagok. (*Antoine de Saint-Exupéry*)
- i) Életünk első felét a boldogság után való kielégítetlen vágy jellemzi, a második felét a boldogtalanságtól való aggodás. (*Schopenhauer*)

- j) Ha nem árad ki, a lélek magába sűrűsödik. *(Flaubert)*
- k) Az ésszerűséghez igazán nagy önmegtágadás kell, ha egyáltalán képes rá az ember. *(Delacroix)*
- l) Az az ember, aki nem csinál hibát, rendszerint semmit sem csinál. *(Phelps)*
- m) (...) ha az ember mindenkit ki akar elégíteni, soha senkit sem elégít ki. *(Retz)*
- n) Az ember kötelessége csak ott ér véget, ahol a lehetetlen kezdődik. *(Pasteur)*
- o) Hagyd rá a sorsra, szabjon az irányt,
S légy bizalommal szerencséd iránt. *(Lope de Vega)*
- p) Ha egyedül vagy, egészen magadé vagy. *(Leonardo da Vinci)*
- q) Kevesen vannak azok, akik azért vesztettek valamit, mert lemondtak róla. *(Kung Fu Ce)*
- r) Legszebb emlék ez: szeretet, melyet magunk után hagyunk mások szívében. *(Cicero)*
- s) Nem törődöm azzal, hogy az emberek nem ismernek, azzal törődöm, hogy nem ismerem az embereket. *(Kung Fu Ce)*
- t) Nem voltam más, csak ember,
s ez a név harcost jelent. *(Goethe)*
- u) Egyetlen parancs van, a többi csak tanács: igyekezz úgy érezni, gondolkozni, cselekedni, hogy mindennek javára legyél. *(Weöres Sándor)*
- v) Ne törődjete azzal, amit a kritika mond, egy kritikusnak sem emeltek még szobrot. *(Sibelius)*
- w) Nincs kötelesség, amit annyira aláértékelünk, mint azt a kötelességet, hogy boldogok legyünk. *(Stewenson)*
- x) A képzelethez nem azt csatoljuk, amit akarunk, hanem amire képesek vagyunk. *(Maeraux)*
- y) Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra. *(Weöres Sándor)*
- z) Örök gyermekek vagyunk, s mindig új játékok után loholunk. *(France)*

57. Vizsgáljuk meg az alábbi mondatokat! Miért sajátos jelentéstartalmúak az itt olvasható mellékmondatok?

- a) Úgy jóllakott, hogy nem tudott felkelni az asztaltól.
- b) Ha megérkezel, azonnal hívj fel!
- c) Olyan a felelet, amilyen a kérdés?
- d) Bár beteg voltam, mégis elmentem a színházba.
- e) Ha beteg vagy, menj orvoshoz!
- f) Jóllehet kacag, legszívesebben zokogna.
- g) Úgyesen gazdálkodtunk, úgyhogy következhet egy szentpétervári utazás.
- h) Olyan piros vagy, mint a rózsza!
- i) Áll a ház még, bár fogy gazdasága. *(Vörösmarty Mihály)*
- j) Nincs oly vitéz a földön, mint Hány bátya volt. *(Garay János)*
- k) (...) Habár fölül a gálya,
S alúl a víznek árja,
Azért a víz az úr! *(Petőfi Sándor)*
- l) Rohanj, ha rongy is a mentéd! *(Ady Endre)*

58. Végezzünk mondatelemzést a következő szempontok alapján!

- A) Jelöljük aláhúzással a mondatrészek közötti összefüggést!
- B) Állapítsuk meg, hogy milyen mondategységet elemeztünk a beszélő szándéka, továbbá a szerkezete és a logikai minősége szerint!
- C) Pótoljuk a mondatvégi írásjelet! Indokoljuk meg, hogy miért ezt alkalmaztuk!

- a) Lopóddzunk az ablak alá, hogy meglephessük énekünkkel
- b) Zárd az elektromágnes áramkörét, hogy vonzza a vasat
- c) Már többször figyelmeztettek, hogy ne hallgatóddzál
- d) Ti is gyertek az udvarra, hogy kinn kergetőzhessünk
- e) Most úgy eddzetek, hogy csak adogattok a kapura
- f) Ugye te is azt ígérted, hogy nem lősz a madarakra
- g) Kend meg zsírral a tengelyt, hogy ne nyikorogjon a kerék
- h) Toldd meg a köpenyed szárát, mert rövid
- i) El ne felejtse, amit megígértél
- j) Akkor szólok meg, amikor rám kerül a sor
- k) Megkérdezte, hogy itt maradhat-e éjszakára

59. Szerkesszünk idézést! Idézzük pontosan az itt következő, megjegyzésre érdemes szavakat! Ahol lehet, ékeljük be az idéző mondatot az idézetbe! Ügyeljünk arra, hogy az idéző mondat jellegzetes *mondta* igéjét minél változatosabban alkalmazzuk!

- a) Ha élet zengi be az iskolát,
Az élet is derűs iskola lesz. (*Ady Endre*)
- b) Fiaim, csak énekeljete! (*Tompai Mihály*)
- c) Elhull a virág, eliramlik az élet. (*Petőfi Sándor*)
- d) Gondolj merészet és nagyot, és tedd rá éltedet! (*Vörösmarty Mihály*)
- e) Szeresd a hazát, és véd meg minden rontás ellen! (*Balassi Bálint*)
- f) Nem a pacsirta fontos, csak a dal. (*Juhász Gyula*)
- g) Jól tudom, mi lappang bokrodnak megette. (*Arany János*)
- h) Erős akarat nem ismer akadályt. (*Zrínyi Miklós*)
- i) Semmi sem jellemző annyira egy nyelvre, mint sajátos hangzása. (*Kodály Zoltán*)
- j) Könnyebb egy csatát megnyerni, mint leírni. (*Móra Ferenc*)
- k) Oly korban éltem én e földön, mikor a költő is csak hallgatott. (*Radnóti Miklós*)
- l) A szívem úgy elnehezült, mintha kialvó mécsként lobogna benne az élet. (*Gárdonyi Géza*)
- m) Nem békülök meg, bármit is beszéltek. (*Kosztolányi Dezső*)
- n) Mi jó az értelemnek kacagni ott, hol szívek megrepednek. (*Madách Imre*)
- o) A harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés. (*József Attila*)
- p) Félre tőlünk gond, búbánat! (*Csokonai Vitéz Mihály*)
- q) Falon az inga lassú fénye villan, oly tétován jár. (*Tóth Árpád*)
- r) Gyöngyvirág még kevés volt az erdőben, de a kakukk már májust kiáltott. (*Fekete István*)
- s) Az emberek mindent megbocsátanak, kivéve a rossz fogalmazást. (*Churchill*)
- t) A kritika a valóság öntudata. (*Belinszkij*)
- u) Lételemnek egy értelme van: szolgálni az Elérhetetlent. (*Blok*)
- v) Az ember sorsát az pecsételi meg, vagy inkább: az mutatja meg, hogy miképpen vélekedik önmagáról. (*Thoreau*)
- w) Az ember akkor fiatalodik meg, amikor a lelke. (*Sztanov*)
- x) A semmi: a lét hiánya. (*Leonardo da Vinci*)

- y) A legnagyobb vágyam tudod, mi? Tulajdon árnyam átugorni. (Goethe)
z) Mindenki a maga módján álmodja meg az életét. (France)

60. Különböző forrásokból: könyvekből, lexikonokból, szótárakból, regényekből, versekből, szónoklatokból sok híres ember mondása vált közismertté széles körben. Ezeket az általánosan elterjedt gondolatokat *szállóigék*nek nevezzük.

- A) Mit tanulhatunk ezekből a szállóigékből? Értelmezzük az alábbiak jelentését!
B) Írjuk le a következő példákat az idézés különböző formáiban!

- a) Nem azé a madár, aki elszalasztja. (Arany János)
b) Kedved majd követendi gyász. (Petőfi Sándor)
c) Legkülönb ember, aki bátor. (Ady Endre)
d) Ki magáért fárad, gyakran csalatkozik. (Kölcsey Ferenc)
e) Erős akarat nem ismer akadályt. (Zrínyi Miklós)
f) Dunának, Oltnak egy a hangja. (Ady Endre)
g) Minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a hazának kívánni joga van. (Kölcsey Ferenc)
h) Amíg jól van dolgod, föl ne gerjeszd mérgem! (Petőfi Sándor)
i) Ábrándozás az élet megrontója. (Vörösmarty Mihály)
j) Nem hal meg az, ki milliókra költi dús élte kincsét. (Arany János)
k) Úgy maradt, mint a szedett fa. (Vörösmarty Mihály)
l) Ej, ráérünk arra még! (Petőfi Sándor)
m) Ember, küzdj és bízva bízzál! (Madách Imre)
n) Nyelvében él a nemzet. (Széchenyi István)
o) Ki itt belépsz, jövőbe lépsz be. (Juhász Gyula)

61. A magyar nyelv szólásai, szóláshasonlatai is bővelkednek tanulságos, figyelemreméltó gondolatokban.

- A) Magyarazzuk meg ezeknek a híres mondatoknak a jelentését!
B) Szerkesszünk különböző megoldású idézéseket!

- a) A hazának a füstje is kedvesebb, mint idegen országnak a tüze.
b) Gyakori vendég a betegség, hol tisztaság nincsen.
c) Úgy áll ott, mintha földbe gyökerezett volna a lába.
d) Ésszel, kézzel sokra mehetsz.
e) Úgy él, mint hal a vízben.
f) Fáradtsággal adják a tudományt.
g) Úgy kerülgeti, mint macska a forró kását.
h) Kemény fába vágta a fejszét.
i) Úgy eltűnt, mint a kámfor.
j) Szívet cseréljen, ki hazát cserél!
k) Úgy vág az esze, mint a borotva.
l) Maga alatt vágja a fát.
m) Vagy megszokik, vagy megszökik.
n) Nem a rózsa szúr meg, hanem a tövise.
o) Bottal ütheted a nyomát.
p) Nem esik messze az alma a fájától.
q) Átesett a ló túlsó oldalára.

- r) Se híre, se hamva.
 s) Helyén van, mint Makó víz után.
 t) Úgy áll a szája, mintha vadalmába harapott volna.
 u) A földet a gazda nyoma hizlalta.
- 62.** Szerkesszünk különböző megoldású függő idézetet az alábbi szólások és szóláshasonlatok felhasználásával!
- a) Maga alatt vágja a fát.
 b) Vagy megszokik, vagy megszökik.
 c) Nem a rózsa szúr meg, hanem a tövise.
 d) Bottal ütheted a nyomát.
 e) Nem esik messze az alma a fájától.
 f) Átesett a ló túlsó oldalára.
 g) Se híre, se hamva.
 h) Helyén van, mint Makó víz után.
 i) Úgy áll a szája, mintha vadalmába harapott volna.
 j) A földet a gazda nyoma hizlalta.
- 63.** Pótoljuk a Petőfi-idézetek hiányzó mondatkezdő betűit és mondatvégi írásjeleit! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!
- a) ___ol vagytok, ti régi játszótársak_
 b) ___ár maradtam volna benne végig_
 c) ___ová lett a tarka szivárvány az égről_
 d) ___h, természet, oh dicső természet_
 e) ___llt egy szobor magas hegy tetején_
 f) ___át hogymint vagytok otthon, Pistikám_
 g) ___ anyánkat, ezt az édes jó anyát, oh, Pistikám, szeresd, tiszteld, imádd_
 h) ___fjú lánya a vén télnek, kedves kikelet, hol maradsz_
 i) ___iszteljétek a közkatonákat, nagyobbak ők, mint a hadvezérek_
 j) ___zrivel terem a fán a meggy_
- 64.** Pótoljuk az alábbi mondatokban a hiányzó írásjeleket! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!
- a) S rá te vagy legméltóbb tehát neked adom (Arany János)
 b) Nyakatokon vad úri tatárok
   S mégis büszke a ti fejetek (Ady Endre)
 c) Leveles dohányját a béres leveszi
   A gerendáról és a küszöbre teszi
   Mevágja nagyjából
   S a csizmaszárbul
   Pipát húz ki rátölt és lomhán szipákol (Petőfi Sándor)
 d) Édes hazám fogadj szívedbe
   hadd legyenek hűségese fiaid (József Attila)
 e) Hát hogymint vagytok otthon Pistikám (Petőfi Sándor)

- f) Veletek száguld vív ujjong a lelke
Véreme magyar proletárok *(Ady Endre)*
- g) Fut Bécs felé Jellasics a gyáva *(Petőfi Sándor)*

65. Döntsük el, hogy mikor kell vessző az alábbi mondatokban a *vagy* kötőszó elé! Indokoljuk meg a válaszunkat!

- a) Rabok legyünk vagy szabadok? *(Petőfi Sándor)*
- b) Vagy láng csap az ódon, vad vármegyeházra
Vagy itt ül a lelkünk tovább leigázva. *(Ady Endre)*
- c) Végezd a dolgodat, ha van vagy aludj, ha tudsz aludni! *(Mikszáth Kálmán)*
- d) Éj van-e vagy szemem világa veszett ki? *(Petőfi Sándor)*
- e) Vagy igaz világ lesz vagy nem lesz itt semmi. *(Ady Endre)*
- f) Tűz van-é vagy árvíz vagy víják a várat? *(Arany János)*
- g) Vajon hajnalodnak vagy alkonyodnak harmatcseppje ez? *(Petőfi Sándor)*
- h) Gunnyaszt vagy dög is már? *(Arany János)*

4. fejezet

A SZÖVEGEK SZERKEZETE, TÍPUSAI, A SZÖVEGEK HELYESÍRÁSA

1. Fejtsük ki a véleményünket arról, hogy befejezett, lezárt szövegek-e az alábbiak!

A) A bibliai „bűnös város” élt és virágzott a valóságban. És *Bábel* tornya ugyancsak létezett. Nemcsak az emberi nagyravágyás, hanem az emberi tudás és akarat műveként is. (...) *Bábelből* ma csak a hírhedt torony, az *Ég Föld Talapzata Házának* szétszórt romjai láthatók. És a lépcső kezdete, mely a hétemeletes toronyóriás első szintjére vezetett. Ez az ásatások szerint 33 méter magas volt; az egész torony magassága és szélessége 90 méter. Gondolják el, égetett téglákból! Mint egy modern 25-30 emeletes felhőkarcoló! (*Sediánszky János*)

B) Nos, ha a Bühl-tavi Tó-Bühlt nem ismeritek, akkor természetesen nem ismerhetitek a gyermeküdüljét sem. Kár. De ez sem baj. A gyermeküdülők úgy hasonlítanak egymásra, mint a kétkilós kenyerek; aki egyet ismer, valamennyit ismeri. Aki pedig elsétál mellettük, azt hihetné, hogy óriási méhkasok. Csak úgy zúgnak a nevetéstől, kiabálástól, pusmogástól és kuncogástól. Az ilyen gyermeküdülők a gyerekboldogság és jókedv méhkasai. Néha persze, úgy estefelé, le-lehuppan a honvágy szürke törpéje a hálóterem ágyaira, s komoly képpel összeszámolja a gyermekkönyveket, az elsírtakat, meg az el nem sírtakat is. (*Erich Kästner*)

C) Magas, szikár férfiú volt; a lába kiváltképpen rengeteg hosszú. Erős bakancs komorkodott a lábán, s a vedlett harisnyája fölött csak egy báránybőr mellény lebegett szikár vállain. A fején foltosra fakult fekete kalap üldögélt, kissé a jobb fülére dőlve, lekonyult karimával. A bajusza még feketének tetszett abban a gyenge derengésben, de az idő keréknyoma, a pillogó csillagok halvány fényében is, jól meglátszott az arcán. Bizony, túl lehetett már a hatvanon is. (*Tamási Áron*)

D) Harangok, harangok – ajkukhoz féreg nem férhet. Harangokat nem lehet megfertőzni. Agyvérzés foltjaival nem remegnek. Szívgyörcs nem öli meg őket. Alvó csillagok s baglyok alatt szólnak a harangok, bongnak, rengve csikorognak tengelyükön. Nem a versek harangjai, nem a schilleri elaggott bronzkalapok. Világra jöttek, de nem vénülnek. Valódi harangok, Győrben születtek. Jácintos ökrök nyálának útján, koszorús kerekek lassúságán érkeztek a fehér toronyhoz. Hogy a toronynak legyen hangja. Kongnak a harangok, bongnak, tagolják az idő határtalan versét, nehogy megőrüljünk vad folyamától. Fölemelnek a sárból, házasítják a rongyos képzeletet azúr menyasszonyhoz, a végtelenséghez. (*Nagy László*)

E) Egysoros versek és más aforizmák (*Weöres Sándor*)

Szárnysötét
Tojáséj
Liliomszörny
Sugárpehely
Álomajtó

Jégfésű
Szélkristály
Világhaj
Bimbósütés
Árnyének
Szemednek szegzett lándzsák: csillagok.
A dal madárrá avat.
A mindenség a szemedben fészkel.
Tetteid medre: életed.
Csak kerete vagy magadnak.
A múlt a jelen alakja; a jövő a jelen illata.
A bolond a saját fejével, a bölcs a te fejeddel ítél rólad.
Ha lányod szült téged, halhatatlan vagy.
Hazugság sosincs egyedül.

2. Idézzük fel a szövegtípusokról tanultakat! Egészítsük ki újabb megállapításokkal, majd gyűjtsünk példákat az egyes szövegfajták árnyaltabb láttatásához!
3. Tanulmányozzuk Megay László és Gaál Domokos „Varázsfüvek” című könyvéből az alábbi szövegeket a szerkezet szempontjából!
  - a) Hány mondategészből építkeznek?
  - b) Számoljuk meg a mondategységeket is!
  - c) Melyik mondatokról mondhatjuk, hogy szabadmondatok?
  - d) Jelöljük meg a csonkamondatokat is!

A) *Kamilla, orvosi székfű*

Forrázata többek között jó borogató, görcsoldó, de gyomor-, bélhurut és mindenféle más gyulladás ellen is hatásos. Ősidők óta ez a leggyakrabban használt háziszser. Egészen egyszerű, szerény kis növény. Április végétől május végéig bárki szedheti szántóföldek, utak szélén, „libalegelőkön” vadon termő virágját, hogy otthon megszáritva mindig kéznél legyen, ha szükség van rá. A kamilla mintha tudná, melyik része szolgál gyógyításra: egy tövön több, úgynevezett fészekvirágzatot növel. Szórt állású, a gyógyításnál értéktelen levelei csenevészek. Napjainkban már üzemi termesztésével is foglalkoznak olyan szikes talajon, amely másra alig volna használható.

B) *Gyermekláncfű*

Pázsitokon gyakran elénk tolakszik a gyermekláncfű vagy pitypang. Kora tavasszal kínálja sárga virágját, a gyerekek láncot fűznek belőle. Nyár elején beérik fehér bóbítás termése. Ilyenkor keresik a kicsi gyerekek, hogy elfűjják, messze repítsék a pihéket róla. A gyógynövénygyűjtők a gyökerét keresik, amely epe- és májbjaj elleni hatóanyagokat tartalmaz.

C) Galagonya

A galagonyával való ismeretség rendszerint egy karmolással kezdődik. Aki erdős helyen, dombos vidéken május-júniusban kirándul, szívesen tör néhány fehérén virágzó ágat a galagonyabokorról. De ha nem ügyel, az ágak hosszú tövisei alaposan megtréfálják. Nemhiába nevezik ezt a cserjét faluhelyen túskefának.

Még akit tavasszal megsebzett, őszre az is megengesztelődik, ha látja majd 1,5 cm hosszúságú, szép vörös termését. Hát ha még azt is tudja, hogy a virágból és a termésből egyaránt fontos gyógyszert készítenek a szív működés erősítésére és érlelmeszedés ellen.

D) Csipkerózsa

Galagonyabokor közelében gyakran találkozunk csipkerózsával. A két növény sokban hasonlít egymásra. Mind a ketten a rózsafélék családjához tartoznak. Jól megférnek egymás mellett. Egy időben nyitnak virágot, és érlelnek termést. Igaz, a csipkerózsa virága nagyobb és színesebb, bogyója is hosszabb, mint a galagonya termése, mégsem vádolhatja senki sem hivalkodással. Piros bogyóit nem dísznek nevelgeti, hanem gyógyteának. Legfőbb értéke a magas C-vitamintartalom, amit megőriz télen is, amikor legnagyobb szükségünk van erre. A csipkebogyóból lekvárt és szörpöt is készítenek.

E) Kökény

A kökény a növényvilág szegénylegénye. Bokros lejtőkön, erdei utak mellett terem. Így természetes, hogy mindig az üres tarisznyájú vándoroknak volt jó barátja. Nekik kínálta ősszel dércsípte, apró, kékesfekete, fanyar gyümölcsét. Aki elfogadta, aligha lakott jól, de legalább epebántalmak nem kínozták. Igaz, az orvosok főzet formájában ajánlják, de a vándoroknak a főzésről talán csak a pálinkafőzés jutott eszükbe. Van, ahol ezt is készítenek belőle.

Nehéz elhinni, hogy a kökény is rózsaféle. De ha valakit egyszer megkarmolt töviseivel, az nem kételkedik többé.

4. Tárjuk fel az alábbi szövegrészletek szabadmondatai között létrejött mondatömböket!

A) Talán nyelvi pongyolaságból, talán tudatlanságból fakad a magánhangzók időtartamának eltévesztése a beszédben és az írásban. Mindenesetre a rövid magánhangzók hosszú ejtése éppen olyan nyelvi hiba, mint ennek a fordítottja. Találkozunk is vele éppen eleget. A nyomdák hibájából a sajtóba is bekerül olykor, és bosszantóan megzavarhatja nemcsak a szó, hanem a mondat értelmét is. Így történt ez abban a balesetről szóló tudósításban is, amelyben a *meglepett* autós helyett *meglépett* szerepelt. Már-már mérgeledtem a cserbenhagyó vezető miatt, amikor a következő mondatból kiderült, hogy nem ment az illető sehová, csupán meglepődött a gázolás láttán. (...) (Novák Gábor)

B) Mostanában mind gyakrabban hallom főként fiatalok, de középkorúak beszédében is a *ragoz* igét, persze nem a szokásos, valójában nyelvtani jelentéssel, hanem valamiféle új, átvitt értelemben. „Ennek biztosan volt valami előzménye, de azt én most nem akarom *ragozni*” – mondta egy fiatalasszony annak, akivel már egy ideje beszélgetett. Fülünk hallatára bővül ki egy ige jelentésköre, érdemes hát, amennyire lehetséges, módszeresen megvizsgálni, örülhetünk-e ennek a gyarapodásnak. (...) (Szathmári István)

C) Előszóval használják ezt a kifejezést a meteorológusok, a műsorvezetők akkor, ha kellemes időről számolnak be, leginkább augusztus végén, szeptember elején. Sokszor meg is jegyzik, hogy a *vénasszonyok nyara* helyett mondják, sőt ebbe a kifejezésben a *vénasszonyok* szót az *idősebb hölgyekkel* helyettesítik, hogy a szókapcsolat ne legyen sértő. Pedig egyáltalán nincs igazuk. A *vénasszonyok nyara* minden szótárunkban megvan, a köznyelv sem a másik két kifejezést használja. Szerencsére. (...) (Kovács József)

D) (...) Már nálunk is bontogatja szárnyát a határainkon túl sok helyütt mozgalommá terebélyesedő *fitness*. Bizonyos mozgásformákon túlmutatva felöleli az egészséges életmód legszélesebb körét. Szó szerinti magyar fordítása *fittség* lehetne. Ha a tömegtájékoztató hatására a *fitness*-t beveszi a nyelvi köztudat, kitörölhetetlenül beleivódik, akárcsak az *aerobic/aerobik*. Ehhez a folyamathoz hozzájárulhat a nemrég indult folyóirat, a *Fitness Magazin* is. A szó jelentésének ismeretében joggal vethető fel a kérdés, miért nem inkább *Életmódmagazin* az időszaki kiadvány címe, a *fitneszklubok* pedig miért nem inkább *életmódklubok*. (Zimányi Árpád)

E) (...) Az igekötőnek és igéjének szoros egysége azt is eredményezi, hogy némelykor az ige jelentése is besugárzik az igekötő jelentésébe. Nézzünk példát! Ha valaki „leteszi a szerszámot a munkapadnál”, az azt jelentheti: „befejezte az aznapi munkát”, s ezt is: „fáradt lett az elvégzett munkától”. Akinek sikerül ügyes-bajos dolgát telefonon beszélve elintézni, az ügyét voltaképpen befejezte. Így azután a „leteszi (szerszámot)” mintájára kialakul a *lebeszél* „beszélgetést befejez” (helyesen: *megbeszél*), a *lefárad* (igazában: *elfárad*). Az ilyesféle téves igekötőhasználat lépten-nyomon tapasztalható: egy jeles énekesnő *lereked* (szokásosabb: *bereked*); az utak *lekeskenyednek* a hóesés következtében (megszokottabb: *elkeskenyednek*) stb. (...) (Büky László)

4. Vizsgáljuk meg ezeket a bekezdésnyi szövegműveket!

- a) Jelöljük meg a szövegmondatokat!
- b) Állapítsuk meg, hogy az egyes szövegmondatok között milyen nyelvi-logikai viszony van!
- c) Mutassunk rá, hogy hol vannak a szorosabb összetartozások a szövegmondatok között, vagyis jelöljük az altömböket, a tömböket, a mezoszintnek megfelelő nyelvi-logikai viszonyokat!

A) Tóth Krisztina: *Foghív* – részlet (Élet és Irodalom, 2009. április 30., 18. p)

Délutáni tömeg a metróban. A Moszkva téren iszonyú soka szállnak fel, megtelik a középső kocsi. Minden ülő- és állóhely foglalt. Egy idős, berakott hajú hölgy virágpalántákat egyensúlyoz az ölében, a barátnője mellette ül, és azt fejtegeti, hogy bizony neki felakasztva se teleltek át a muskátlik, pedig tavaly angolt vett, olyan dupla szirmút. Vissza is vágta őket teljesen, ahogy az Editke megmondta, de mégis mind tönkrement. (...)

B) Csányi Vilmos: *A bábosok* – részlet (Kalligram, Pozsony, 2009., 17. p)

(...) Lara elgondolkozva álldogált a kamion mellett. A faluban látszólag egy lélek sem volt, pedig biztosan feltűnt nekik, hogy egy nagy kamion érkezett, de még a gyerekek se jöttek nézelődni. Biztosan figyelnek az ablakok mögül. A tanítót kéne megkeresni, de talán jobb lenne megvárni, amíg ők kezdeményezik a kapcsolatot. Különös egy falu! Közben egy magányos fiatal férfi vágott át a főtéren. Lara úgy elgondolkodott, hogy csak akkor vette észre, amikor már egészen a közelében volt. A férfi mosolygott. ez csak a tanító lehet. Lara köszöntötte: (...)

- C) Rudolf Péter: *Húsz éve vagyunk házasok* – részlet (Férfi EgészségŐr: Sztárvilág, 2009. tavasz/nyár, 4. p)

(...) Nálam valahogy egyértelmű volt, hogy színész leszek. Hamar eldőlt, már az óvodai képeim is ezt bizonyítják, hiszen ott feszítettem a szülők és a gyerekek előtt, és rendíthetetlenül szavaltam. Versenyeken is indultam, sokszor nyertem is, amit jobbára édesanyámnak és édesapámnak köszönhetek. Mindketten irodalomtanárok voltak, és rendszerint segítettek a versválasztásban, hogy mindig a koromnak megfelelő legyen a kiválasztott mű. Így tizenkét évesen Petőfi valamelyik versét adtam elő, míg a korombeli lányok Radnótit, vagy olyan verseket szavaltak, amely messze állt az ő világuktól, tapasztalatuktól, ezért hihetetlenül idegenül hatott az előadásukban. Óriási előnyöm volt velünk szemben. A Pest megyei versenyeken rendre Ráckevei Annával vetélkedtem, ő tököli volt, én meg pesti, így a megyei döntőn találkoztunk. Már akkor is gyönyörűen szavalt. (...)

- D) Alföldy Jenő: *Igézet és magyarázat* (Észrevételek Nagy László metaforáiról) – részlet (Agria, Eger, 2009. tavasz, 20. p)

(...) A költészet fénykora virradt föl ekkoriban. A pár évvel korábban szétkürtölt versek tetszetősek lehettek, az 57 utáni túlélés kényszerű fogadkozásai egyformásították őket, mint a májusi léggömbökkel elkeveredő arcokat az ünnepi fölvonulás. Nagy László költészetével az ember félrehúzódhatott a zenébe és az erős látványba, mely kápráztató látomásként is felejthetetlen. Kiegészítő ellentétének másik kedvencemet, Csanádi Imrét éreztem. Társadalmi és természeti világuk, gyönyörű dunántúli nyelvük és formai igényességük is rokon, akárcsak etikájuk – de látásmódjuk ellentétes. Csanádi verseit nem a látomás, hanem az átható és következetes figyelem emeli magasra. (...)

- E) Nagy Gábor: *A Zöld Ászban* – részlet (Agria, Eger, 2009. tavasz, 204–05. p)

Sunyi lett a parasztember, gyanakvó, ravaszkodó, bizalmatlan – még a saját fajtájával szemben is. Megegzette, megkérgesítette szívét az idő, és mert sohasem törődött bele, hogy jussa a közösbe került a még gazdagabb gyümölcsöztetés végett, lelkében örökké készen állt a bosszúra – ha nem az ellen, akit illetett volna, hát bárki ellen, aki elég gyengének bizonyul. De ugyanezért volt nagyvonalú, nagylelkű is: iagzán már nem volt mit veszítenie. A zsigereibe ivódott földszerzési vágy bizonytalan emlékké fakult, ezért megengedhette magának azt a fényűzést, hogy segítsen a szomszédján, odaálljon az esendő ember mellé – még ha nem is volt ez mindennapos jelenség. (...)

- F) Papp Sándor Zsigmond: *A legkisebb haza* – részlet (Népszabadság, Hétvége., 2009. április 25., 1. p)

(...) Talán ideje kicsit másképpen olvasni Radnótit. Nem engedve a felkínálkozó értelmezések szirénhangjainak. Ne legyen se hős, se mártír, se idegen, se ízig-vérig magyar. Ne legyen költő. Úgy olvassuk, ahogyan ő találta meg minden versében az egyetlen lehetséges otthont. Azt, amit se zsidósága, se katolikus hite nem adhatott meg. Előbbi nem is hívja, utóbbi ellöki: vallásgyalázással vádolják már pályája legelején. (...)

G) Kovács Lajos: *és kilépnek a platánok árnyékából* – részlet (Dorogi Füzetek 37., Dorog, 2009., 11. p)

(...) Nagy kört tettek némán a hatalmas kert határain. Mélyen magukba szívták a múlt illatát. Ismerték a legendákat, a nagy találkozások sültjeinek, borainak gőzeit. Sosem szagolták, mégis élvezték a zajos találkozók ide sűrűsödött emlékeit. A nagy írókat, a nagy teológusokat, a nagy államférfiakat, a nagy tudósokat, a nagy művészeket... Ez a kert tele volt a nagyságtól megsüppedt nyomokkal, egy korszak hatalmas, horpasztó lélegzeteivel. Az asszony szerencsétlennek érezte magát, mert soha nem kapott meghívást a tegnapi asztalokhoz. Félt a holnapi vereségektől, az elmúlástól, az ispánok és költőfejedelmek végnapjaitól. A vásárlóit féltette bennük. (...)

H) Kertész Imre: *Sorstalanság*– részlet (Magvető Kiadó, Budapest, 2008., 333. p)

(...) De hát ne túlozzunk, hisz épp ez a bökkenő: itt vagyok, s jól tudom, minden érvet elfogadok, azon az áron, hogy élnem lehet. Igen, ahogy körülnéztem ezen a szelíd alkonyati réten, ezen a viharvert s mégis ezer ígérettel teli utcán, máris éreztem, mint növekszik, mint gyülemlik bennem a készség: folytatni fogom folythatatlan életemet. Anyám vár, s bizonyára igen megörvend majd nékem, szegény. Emlékszem, valaha az volt a terve, hogy mérnök, orvos vagy valami efféle legyek. Így is lesz minden bizonynyal, úgy, amint kívánja; nincs oly képtelenség, amit ne élénk át természetesen, s utamon, máris tudom, ott leselkedik rám, mint valami kikerülhetetlen csapda, a boldogság. Hisz még ott, a kémények mellett is volt a kínok szünetében valami, ami a boldogsághoz hasonlított. Mindenki csak a viszontagságokról, a „borzalmakról” kérdez: holott az én számomra tán ez az élmény marad a legemlékezetesebb. Igen, erről kéne, a koncentrációs táborok boldogságáról beszélnem nekik legközelebb, ha majd kérdik.

Ha ugyan kérdik. S hacsak magam is el nem felejttem.

I) Márai Sándor: *Önmagamról* (In: Márai Sándor: Füves könyv. Helikon Kiadó, Budapest, 2005., 155. p)

Utolsó lehettemmel is köszönöm a sorsnak, hogy ember voltam, és az értelem egy szikrája világított az én homályos lelkemben is. Láttam a földet, az eget, az évszakokat. Megismerhettem a szerelmet, a valóság töredékeit, a vágyakat és a csalódásokat. A földön éltem és lassan felderültem. Egy napon meghalok: s ez is milyen csodálatosan rendjén való és egyszerű! Történhetett velem más, jobb nagyszerűbb? Nem történhetett. Megéltem a legtöbbet és a legnagyobbat, az emberi sorsot. Más és jobb nem is történhetett velem.

5. Vizsgáljuk meg a következő vers szerkezetét!

- a) Hány mondategészből áll?
- b) Számoljuk meg a mondategységeket!
- c) Melyik mondatok a vers szabadmondatai?
- d) Jelöljük meg a csonkamondatokat!
- e) Egészítsük ki a vers szövegét a hiányzó utalószókkal és kötőszókkal!

Ágai Ágnes: *Reménytelen*

A mesterek nem dalnokok,
a dalnokok nem mesterek.
Ajkamra égett mind a szó,
dalolni immár restellek.

Az ének kőbe ütközik,
a kő roncsolja szerteszét,
elfújja őt a fergeteg,
kopáran teng a partvidék.

Ha fú a szél és döng az ég,
hajónkba hullám tép bele,
letört árbocán nincs legény,
mindnyájan süllyedünk vele.

Dallani nincsen már kinek,
a fül iszappal van teli,
a föld alattunk széthasad,
és álmainkat elnyeli.

6. Olvassuk el gondosan az adott szöveget!

a) Javítsuk ki a helyesírási hibákat! Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

b) Szerkesszünk címet az olvasottakhoz!

c) Vizsgáljuk meg a kijelölt szövegműnek a tanult szövegnyelvészeti jellemzőit:

- a szöveg fogalma;
- a szöveg típusai (a realizálódás, a közlő szándéka, a műfajiság, a szerzőség alapján);
- a szöveg szerkezete (makroszerkezet: bevezetés, tárgyalás, befejezés; mikroszerkezet: mondatszöveg, mondattömbök, bekezdés, jelenet, felvonás, versszak, fejezet);
- a szöveg koherenciája (globális és lineáris kohézió, a szövegkoherencia grammatikai, jelentéstani mutatói, az előfeltevések és a következtetések).

A) Miután eredménytelenül zárult kormány minimál bér emelésre irányuló tárgyalása a munka adók és a munka vállalók képviselőivel, a miniszter elnök döntött jövőre havi negyven ezer Forint lesz a minimál bér összege. A döntés üdvözlendő, politikailag érthető, sőt még gazdasági racionalitása is van hiszen havi huszon öt ezer öt száz Forintból (ma enyi a minimál bér összege) nem lehet megélni. Más kérdés, hogy mit szólnak ehez (már mint az emeléshez) a munka erő piaci szereplők. Miként tudják majd egyik napról a másikra ki gazdálkodni az adminisztratív döntésből rájuk háruló plussz terheket az olcsó munka erőre alapozott bér munkából élő könnyű ipari cégek vagy például a mozgás korlátozottakat alkalmazók? Az állandó egzisztenciális bizonytalanságban élő kis vállalkozókról nem is szólva. (*Hajdú-Bihari Napló*)

B) A pilóta alá írta a szükséges okmányokat elkészönt a haveroktól aztán ki sétált a repülő térről Magában esetleg még meg is esküdött hogy soha életében nem teszi be a lábát a kapun Holnaptól tán teflonokkal házal vagy fel csap biztosítási ügynöknek esetleg repülő maketteket árúsít majd egy két négyzet méteres butikban meg szállott tiniknek Miért Mert a légi erő nem becsülte meg kellőképpen Mehet Igaz a magyar államnak sújos milliókba került a ki képzése tudásának szinten tartása Nem baj A légi erőt mindez nem érdekli Az sem érdekli hogy nem lesz éppen könnyű ezentúl a készen léti ügyelet kiadása már persze ha minden szabályt beakarnak tartani Nem érdekli őket (*Petőfi Népe*)

8. Melyek azok a szövegszervező tényezők, amelyek segítségével előtűnik is világossá válik: mi is tulajdonképpen a Kontra Ferenc által bemutatott senkiföldje? Miképpen segítik a szövegértést a párbeszédék írásjelei? Vegyük figyelembe a *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára* című nyelvkönyvet!

Kontra Ferenc: *Senkiföldje*

Rengeteg ibolya nyílt a hegyoldalban, messziről kéklett, és ha onnan fúj a szél, a kertben is érezni lehetett. Igazi tavaszi illatfelhő lebegett felém, ahogy a diófán üldögéltem. Lógattam a lábam, és figyeltem, ki mit csinál. A tehén is örült, hogy kint lehet, friss fűvet legelt a kert végében. Nagyanyám vadsalátát szedett a virágzó mandulafák alatt.

Nagyapám telerakott egy kukoricaszedő kosarat literes üvegekkel, kihozta a kertbe. De hiszen üresek – fordult meg a fejemben. Kilépte a távolságokat, minden állomáson lerakott egyet-egyet. Aztán háromlépésenként ásott egy lyukat, összesen tizenkettőt a kert teljes hosszában. Betemette az üvegeket, csak a nyakukat hagyta szabadon. Megkérdeztem tőle, hogy mit ültet beléjük.

- Semmit. A vakond ellen lesz.
- A vakond fél az üvegtől?
- Majdnem eltaláltad. Muszáj valamivel elriasztani, különben egy nap alatt tele lenne vakondtúrással a friss vetemény, mert szeret a porhanyós földben kóborolni...
- ... és beleüti az orrát az üvegbe, és elszalad!
- Nem az orra miatt megy el, hanem a füle miatt.
- Olyan nagyok a fülei?
- Olyan érzékenyek. Hang alapján tájékozódik. A legkisebb szél is ha belefúj az üvegbe, a hang odalent felerősödik, ami elviselhetetlen fájdalmat okoz a vakond dobhártyájának. Te is szoktál fütyülni a kulccsal. És milyen éles hangot ad! Ugyanúgy működik a literes üveg is, csak az a zene a vakond fülének szól, elhúzza a nótáját, és úgy menekül a közeléből a senkiföldje felé, hogy örökre elmegy a kedve attól, hogy a kertünkben áskálódjon.

Úgy jelent meg a képzeletemben a senkiföldje, mint egy hatalmas, sötét ország, ahová csak vakondok és rágcsálók járnak. Valahol nagyon mélyen lehet, ahova nem érhet értelmes földi halandó, csak csúszómászók és kételtűek, mert ott zsáksötét a nappal és az éjszaka. Nagy fekete árnyék uralkodik a közepén, ő irányítja a földön is az árnyakat, mert mindenben és mindenkiben lakik valami gonosz, és az csak nagyon mélyről jöhet, ahol a vak vakond lakik többi csúnya társával. A senkiföldjén nincsenek gyerekek és postások, nincsenek jegyadók és tanítónők, nincsenek kutyák és biciklik, és kipukkadnak a labdák meg a léggömbök. Elbizonytalanodtam, mégsem akartam butaságokat kérdezni, de ezt az egyet mégis tudni akartam:

- Milyen messze van a senkiföldje, mikor ér oda a vakond?
- Ha mindjárt elindul, talán reggelre odaérhet.
- Kik lakják a senkiföldjét? – bátorodtam fel.
- A fácánok.
- Miért éppen azok?
- Mert okosak. Észrevették hosszú évek során, hogy a határövezetben nem szabad lövöldözni. Ravaszabbak a rókánál. Télen fürödnek a hóban, nyáron a porban csapatostul, szinte kihívóan, és bosszantják a vadászokat, hogy bezzeg rájuk nem lőhet senki. Elszaporodtak a senkiföldjén, még a fészket is arra rakják. Látod azt a hosszú, frissen gereblyézett földsávot? Az ott a senkiföldje a kertünk végében.

Hát persze, feljebb kúsztam a fán, és rájöttem, hogy a két határvonal között húzódik a senkiföldje. Abban a pillanatban értettem meg azt a mondatot, amit nagyapa sokszor emlegetett: CIPÓD TALPÁN A SZÜLŐFÖLDED NEM VIHETED EL. Ugyanilyen diófák álltak a

szemközti országban is, templomuk is volt, mint nekünk. Csak a fácánkakasok sétálhattak ide-oda kedvük szerint.

Nagyanyám a sárga szakajtóval jött ki. Ruhacsomókba kötött csíráztatott magvakat rakott ki a földre, az utalóval megjelölt sávokba szórta őket.

– Ide kerül a sárgarépa. Ettől úgy fütyörész, mint a rigó, nem kell a kulcsba fűjnod, hogy szóljon.

Folyton erőltette, hogy nyersen egyek belőle. Ha húsleveset főzött, a frissen tisztított sárgarépából elem tett néhány darabot, mondván, hogy ettől fütyülnek szépen a gyerekek, de ez nem volt igaz. Főzve sem szerettem.

– Elszökött a tehén – kiáltottam a fáról kétségbeesetten.

Káromkodva rohant utána a nagyapám, de hiába hívta vissza torkaszakadtából, csak ment előre a feje után, húzta a földön kettészakadt kötelét. Nagyanyám megpróbált kukoricát zörgetni az alumíniumcsajkában, de ez a hang sem jutott el a tehén tudatáig.

– Biztosan elvékonyodott a kötel – mondta csüggedten a nagyapám.

– Talán véletlenül kettéharapta legelészés közben – próbálta menteni a nagyanyám, hiszen ő fejte, becézgette este-reggel.

Biztosan kíváncsi volt a senkiföldjére, gondoltam én. Mert a tehén kényelmesen átsétált rajta, és odaát talált magának egy élénkzöld tisztást. Felénk fordította a hátsó felét, mintha meg sem akarna többé ismerni bennünket.

Nagyapám észrevett a túlsó oldalon egy kapálgató embert. Teli torokból odakiáltott neki, hogy fordítsa vissza a tehenet. Visszhangzott a táj, messzire el lehetett látni ilyenkor, míg ki nem hajtottak a lombok.

– Elkóboroltál, te csintalan jószág – kiáltotta a kapálgató ember a túloldalról, hogy a tehén is meg mi is meghalljuk. Odament hozzá, hogy jobb belátásra bírja. Meglökölte az oldalát: – Ejnye, no, megátalkodottja!

– A kötelet fogja meg a nyakán! – kiáltotta a nagyapám.

– Akkor sem akar elindulni – szólt vissza amaz.

Megjelentek a határőrök a kiabálásra. Nagyapám elpanaszolta nekik, hogy elszakította a kötelet, és most odaát legelészik, hiába a jóindulatú noszogató, egy istennek sem akar visszajönni.

Szétárta a karját a kapás ember, mutatva, hogy nem és nem. Kifogyott az ötletekből. Közben a túloldalon is feltűnt két járőr, kutyát vezettek. Rövid tanakodás után fogták a tehén lelógó kötélrészét, és lassan vezetni kezdték a senkiföldje felé. Vonakodva lépegetett mögöttük a tehenünk. A diófáról figyeltem az eseményeket. Nagyapám adott egy gereblyét a mi határőreinknek. Elindultak a tehenért a senkiföldjére. Feszülten néztük mindannyian a jelenetet. Miután a jószág sikeresen átkelt a határon, elgereblyézték a nyomokat. Elindultak felénk.

– A tiltott határátlépést bünteti a törvény – mondta nevetve egyikük a nagyapámnak. Megköszönte nekik a szívességüket.

Láttam, hogyan távolodnak el a senkiföldje túloldalán a járőrök a kutyával. Megálltak, és nevettek egyet, alighanem a tehenről mesélnék majd társaiknak is. Tömény ibolyaillatot hozott a szél, nem ismert senkiföldjét, semmilyen akadályt, vannak a földön megállíthatatlanok, amiknek nincs kiterjedése, csak fényük van, mint a csillagoknak, vagy röptük, mint a madaraknak; arra gondoltam, hogy a virágok mind szabadok, elviheti magjukat a madár vagy a szél, bárhol kikelhetnek, és az lesz a hazájuk, ahol gyökeret eresztenek.

IRODALOMJEGYZÉK

- A. Jászó Anna (főszerk.) 2004: *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest
- Austin, John 1990: *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Balázs Géza 1988: *Tetovált szövegek Magyarországon*. Magyar Nyelv, Budapest
- Balázs Géza 2005: *A szöveg*. In: Balázs Géza (szerk.): *Magyar nyelv (Új érettségi)*. Corvina Kiadó, Budapest
- Balázs János 1985: *A szöveg*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Bánréti Zoltán 1979: *Téma és anaforikus viszonyok a szövegben*. Magyar Nyelv, Budapest
- Beaugrande, Robert-Alain – Dressler, Wolfgang 1981: *Einführung in die Textlinguistik*. Niemeyer, Tübingen
- Békési Imre 1982: *Szövegszerkezeti alapvizsgálatok*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Békési Imre 1983: *A sorrend szerepe a komponensek beszerkesztésében*. In: Rácz Endre és Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Békési Imre 1986: *A gondolkodás grammatikája (Szöveg- és mondszerkezeti elemzések)*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Bencze Lóránt 1986–87: *Szövegtan*. Évfolyam-előadás az ELTE Bölcsészettudományi Karán, Budapest
- Bühler, Karl 1934: *Sprachtheorie*. Gustav Fischer, Jena
- Csengery Éva 1983: *Szöveggyűjtemény (tollbamondás és tartalomírás)*. Ragyanszkaja Skola Kiadó, Kijev–Uzsgorod
- Cs. Jónás Erzsébet 1992: *A hiányos mondszerkezetek összehasonlító vizsgálata a dialógusok válaszmegszólalásaiban (magyar–német–orosz egybevetés)*. Módszertani Közlemények, Szeged
- Dániel Ágnes 1990: *Szó – szöveg – szer – szervez (A szöveg szerveződésének vizsgálata)*. Nyelvtudományi Értekezések 132., Budapest
- Deme László 1971: *Mondszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Deme László 1979: *A szöveg alaptermészetéről*. In: Szathmári István – Várkonyi Imre (szerk.): *A szövegtan a kutatásban és az oktatásban*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai/154., Budapest
- Deme László 1983: *A szövegség és a szövegegység néhány jellemzője*. In: Rácz Endre és Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Fenyves Marcell (szerk.) é. n.: *Örök Aphrodité (Szép versek a magyar és világlírából)*. Püldo Kiadó
- Gaál Edit 1991: *Összefoglaló feladatgyűjtemény magyar nyelvből a középiskolák számára*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Gadamer, Hans-Georg 1984: *Igazság és módszer*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Grice, Paul 1988: *A társalgás logikája*. In: Pléh Csaba – Siklai István – Terestyéni Tamás (szerk.): *Nyelv, kommunikáció, cselekvés*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Hangay Zoltán 1997: *Szövegtan*. In: A. Jászó Anna: *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest
- H. Tóth István 1993: *A poétikai funkció érvényesülése a nyelvi kommunikációban*. Magyar Nyelvőr, Budapest
- H. Tóth István 1994: *Helyesen írok? (Munkáltató tankönyv a helyesírási készség fejlesztéséhez)*. UR Kiadó, Kecskemét
- H. Tóth István 1994: *A stílusfajták és a szövegtípusok tanítása a NYIK-programban*. Iskolakultúra, Budapest

- H. Tóth István 1997: *Magyar nyelv az általános iskola 8. osztálya számára*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- H. Tóth István 1997: „Az olvasás: fölfedezés”. *Egy korosztály irodalomértésének alakulása* (Kandidátusi értekezés). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- H. Tóth István 2004: *Leltározó* (Feladatgyűjtemény leíró magyar nyelvtanból, magyar szövegtanból, magyar stilisztikából és a magyar nyelv helyesírásából). OOO „TTS” Moszkva
- H. Tóth István 2005: *Gyakoroljuk a helyesírást! 5*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- H. Tóth István 2006: *Mások javára* (Javaslatok – gondolatok az irodalom- és az anyanyelv-pedagógiai tevékenységekhez). Bács-Kiskun Megyei Pedagógusház, Kecskemét
- H. Tóth István–Radek Patloka 2008: *Tájékozódási pontok a magyar mint idegen nyelv tanításához* (A névelő a magyar és a cseh nyelvben). NYELVinfó., Székesfehérvár
- H. Tóth István–Radek Patloka 2008: *Írásjelek az egyszerű mondat végén* (Magyar, orosz és cseh példákkal). THL₂ Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture (A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata). Balassi Intézet, Budapest
- H. Tóth István–Radek Patloka 2009: *Kettős tükrök. A stilisztikáról magyarul – a magyarról stílusosan*. Egyetemi tankönyv. Károly Egyetem Filozófiai Fakultása, Prága
- Jakobson, Roman 1969: *Hang – jel – vers*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Károly Sándor 1979: *A szöveg és a jelentés szerepe kommunikációs szemléletű nyelvészeti törekvéseinkben*. In: Szathmári István – Várkonyi Imre (szerk.): *A szövegtan a kutatásban és az oktatásban*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai/154., Budapest
- Keszler Borbála (szerk.) 2000: *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Kiefer Ferenc 1979: *Szövegelmélet – szöveggrammatika – szövegnyelvészet*. Magyar Nyelvőr, Budapest
- Kiefer Ferenc 1983: *Az előfeltevések elmélete*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Morris, Charles 1938: *Foundations of the Theory of Signs*. Chicago
- Nagy Ferenc 1981: *Bevezetés a magyar nyelv szövegtanába*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Nagy Ferenc 1983: *A szövegkohézióról*. In: Rácz Endre és Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Patloka, Radek 2009: *Bevezetés a magyar hangtanba és alaktanba nemcsak idegen ajkúak számára*. Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, Prága
- Petőfi S. János 1988: *A szöveg mint interdiszciplináris kutatási objektum*. Magyar Nyelvőr, Budapest
- Petőfi S. János 1990: *Szöveg, szövegtan, műelemzés*. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest
- Rácz Endre és Szathmári István (szerk.) 1983: *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Róka Jolán 1983: *A tömegtájékoztató szövegek vizsgálatának módszertani alapelvei*. In: Rácz Endre és Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Szathmári István 1983: *Beszélhetünk-e szövegstilisztikáról?* In: Rácz Endre és Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Szemere Gyula–Szende Aladár 1967: *Magyar nyelvtan a gimnáziumok számára*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Szende Aladár 1968: *A stílus a középiskolák IV. osztálya számára*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Szikszaíné Nagy Irma 1999: *Leíró magyar szövegtan*. Osiris Kiadó, Budapest
- Takács Szilvia 2003: *Szövegépítkezés a ráolvasó imádságokban*. Magyar Nyelvőr, Budapest
- Tolcsvai Nagy Gábor 1994: *A szövegek világa*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) 2000: *Nyelvi fogalmak kisszótára*. Korona Kiadó, Budapest
- Vörös Ferenc 1996: *Legyen biztos helyesírásunk!* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Prága, 2009-09-08

Dr. H. Tóth István és Radek Patloka